

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Embodiment a menstruace

Veronika Žaliová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Embodiment a menstruace

Veronika Žaliová

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Kobes, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017 .....

Ráda bych poděkovala panu PhDr. Tomáši Kobesovi, Ph.D. za odborný dohled nad touto bakalářskou prací, za cenné rady, trpělivost a veškerý čas, který mi věnoval. Velký dík patří rovněž i participantkám, které se zúčastnily rozhovorů.

Obsah

1 ÚVOD	7
2 TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1 Gender podle Simone de Beauvoir	10
2.2 Revize genderu podle Judith Butler	10
2.3 Jak přemýšlet o tělesnosti a genderu z pohledu Bruna Latoura	12
2.4 Menopauza podle Margaret Lock	14
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	17
3.1 Výzkumný záměr	17
3.2 Výzkumný vzorek	17
3.3 Metody sběru dat	18
3.4 Etické aspekty	19
3.5 Analýza dat	19
4 EMPIRICKÁ ČÁST	21
4.1 Vědění před první MS	21
4.2 Školitel	21
4.2.1 Matka	22
4.2.2 Škola	22
4.2.3 Média	23
4.2.4 Vrstevnice	24
4.2.5 Babička	24
4.3 První menstruace	24
4.4 Indikace menstruace	26
4.4.1 Fyzická	26
4.4.2 Psychická	27
4.4.3 Premenstruační syndrom	28
4.5 Změna režimu při menstruaci	29
4.5.1 Aktivity	29
4.5.2 Hygiena	30
4.5.3 Oblékání	30
4.5.4 Sex	31
4.6 Mluvení o menstruaci	32
4.7 Příhody a nehody	34

4.8	Příprava na menstruaci a pravidelnost	36
4.9	Postoj	38
4.10	Přerod v ženu	42
4.11	Zasvěcení	42
4.12	Shrnutí výsledků	44
5	ZÁVĚR	47
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
7	RESUMÉ	50

1 Úvod

Jak již název napovídá, bude se bakalářská práce zaměřovat na gender a embodiment, konkrétně na případ menstruace, která je bezesporu fyziologickým procesem, na který ovšem působí i kulturní vlivy, které ženě říkají, jak se v případě, kdy menstruuje, má chovat, co má dělat. Cílem práce je blíže se zaměřit na vztah, který panuje mezi menstruací jako biologickým procesem a subjektivním vnímáním jedince, se zaměřením na to, jak zkušenost menstruace působí na formování genderové identity.

Menstruační krev byla vždy opředena magičností, ať už v pozitivním nebo negativním slova smyslu, ať již ve vztahu k širším sociálním normám či úžeji k genderovému uspořádání dané společnosti. Menstruace zde fungovala jako organizační princip sociálních vztahů. Dříve například existovaly menstruační stany, kde se ženy scházely po dobu menstruace. Zvláště u ortodoxních židů byl kladen důraz na separaci menstrujících žen, které byly považovány za nečisté. Po dobu menstruace se manžel nesměl ženy ani dotknout, aby ho nekontaminovala, neměl se pohybovat příliš blízko a dokonce bylo žádoucí, aby v době menstruace spali odděleně. Žena se mohla zapojit zpět do běžného života až po rituální koupeli v mikvi (Ussher 2006, s. 10-11).

Výše zmíněné příklady poukazují na to, že menstruace je považována za fyziologický proces, který se vyskytuje napříč kulturami, je tedy považována za biologicky univerzální, zatímco způsoby nakládání s menstruací či vyrovnávání se s menstruací jsou kulturně partikulární. V různých kulturách je na menstruaci nahlíženo různými způsoby a následkem toho ji i samy ženy zakouší odlišně. U některých kultur tak může být menstruace tabuizovaná, zatímco u některých nikoliv. Pro konceptualizaci genderu je vztah kultury a biologie klíčový.

V roce 1989 napsala Judith Butler knihu s názvem *Gender Trouble*, která se stala dílem, které přineslo velkou vlnu ohlasů. Sama autorka dle jejích slov neočekávala, že se kniha stane tak citovanou, a to zejména v rámci feministického myšlení (Butler 2014, s. 7). Butler zde navazuje na knihu *Druhé pohlaví* od Simone de Beauvoir, která podle Butler předpokládá neproblematické binární dělení na pohlaví a gender. Pohlaví považuje jako od přírody dané na společnosti či kultuře nezávislé, zatímco gender je pro ni sociálně konstruovaný. Podle Butler je však

takové vymezení genderu příliš zjednodušující. Není ani důvod si myslet, že gendery mohou být jen dva, a že femininní gender musí být přisouzen pouze ženě a ne muži (Butler 2014, s. 45-46). Judith Butler navrhuje tzv. performativní teorii genderu, kdy gender je tvořen na základě performancí, jako jsou například tělesné projevy, stylizace těla a další. Gender je však nikdy neukončeným procesem a performance je tak třeba stále reprodukovat (Butler 2014, s. 75). Autorka jde v těchto úvahách ještě dále, když říká, že pohlaví a gender je jedno a to samé (Butler 2014, s. 45-46). Gender totiž vytváří taková zdání, že vlastnosti, které jsou běžně přisuzované mužům či ženám, jsou přenášeny na pohlaví a mají takový účinek, kdy vytváří iluzi, že rozdílnost a charakteristiky pohlaví jsou přirozené, nejsou ovlivněné kulturou. Zatímco je pohlaví v případě dichotomie de Beauvoir neproblematicky pojímáno jako čistě biologické, Butler se snaží dokázat, že je podmíněno a tvořeno existujícími diskurzy, čili je sociálně konstruované (Butler 2014, s. 62-66).

Výše zmíněnou tezi se snaží osvětlit v její další knize *Bodies That Matter* uveřejněné s příznačným podtitulem *On the Discursive Limits of Sex* (Butler 1993). Kniha reaguje na výtku libovolnosti genderové performativity, která svádí k představám, že libovolný jedinec si může vybírat libovolný výkon genderu. Autorka se snaží takové úvahy revidovat a zároveň upozornit, že performance genderu vyplývá z imperativu kulturních norem dané společnosti. Co a jak je možné performovat a co nikoliv v rámci genderové performativity, je diskurzivně podmíněné, což v důsledku ustanovuje rozdíl mezi mužskou a ženskou performativitou, včetně rozdílu ve fyziologických procesech mužů a žen (Butler 2016: 11-35). Pohlaví, které bylo definováno jako na sociálních normách či diskurzích nezávislé, je v pojetí Butler koncipováno jako kulturně či diskurzivně podmíněné. Biologizující determinismus je tak v případě Butler nahrazen diskurzivním determinizmem.

Bakalářská práce se pokouší vyhnout úskalí těchto dvou determinizmů a předložit možnou alternativu, která nabízí přemýšlet o genderu z velmi odlišné perspektivy. Gender není vnímán jednoduše jako produkt či konstrukt sociálních konvencí, gender je mimo jiné výsledkem procesů, o kterých se běžně předpokládá, že jsou na společnosti nezávislé. Jednou z oblastí, kde je tento přístup možné otestovat, je menstruace. Takto vytyčenému cíli odpovídá struktura práce.

V teoretické části práce bude nejprve představen gender v pojetí Simone de Beauvoir a poté revidovaný koncept od Judith Butler. Následně bude popsán způsob uvažování o těle dle Bruno Latoura, který nabízí alternativu, která umožňuje vyhnout se zmíněným determinizmům. Tento princip bude pak blíže popsán na příkladu s menopauzou. Empirická část se snaží využít některé z možností této alternativy. Jejím obsahem jsou výsledky šesti polostrukturovaných rozhovorů, které se týkaly tématu menstruace, a které byly následně přepsány a zpracovány na základě kvalitativní obsahové analýzy, jejíž výsledky jsou následně prezentované a v závěru empirické části stručně shrnuté.

2 Teoretická část

2.1 Gender podle Simone de Beauvoir

Když Simone de Beauvoir napsala *Druhé pohlaví*, kde rozmýšlí nad problematikou podřízeného postavení žen, dochází k dichotomii pohlaví a genderu. „*Neexistuje žádný biologický rys, který by svědčil pro podřadnost ženy (...) To znamená, že nadřazenost muže nad ženou není datum biologické a v biologii nemá žádnou oporu (Beauvoir 1967, s. 25).*“ Beauvoir odmítá determinaci na základě biologie a místo toho určuje gender, jakožto viníka podřízeného postavení žen.

Gender je však konstrukcí, která je vyžadována společností. Společností, která je maskulinní a odpovídá potřebám mužů. „*Situace ženy zůstala přes všechny povrchní změny stejná a právě toto postavení určuje to, čemu my říkáme „povaha“ ženy: „... vězí až po krk v imanenci“ (...) Jenže chování a jednání, které se ženě předhazuje, není diktováno jejími hormony ani předurčeno buňkami jejího mozku: je zhruba připraveno jejím postavením (Beauvoir 1967, s. 317).*“

„*Muž nepovažuje dobré vlastnosti své ženy za nějakou zásluhu. Vždyť jsou zaručeny společností, jsou obsaženy v samé instituci manželství (Beauvoir 1967, s. 302).*“ Pokud se tedy člověk narodí jako žena, je jeho osud řízený genderem, který odpovídá společnosti řízené muži. Jak můžeme vidět, Beauvoir předpokládá neproblematické rozdělení na pohlaví a gender. O pohlaví hovoří jako o objektu, kde probíhají fyziologické procesy, a které je čistě biologické, neovlivněné kulturou. Gender je naopak „nánosem“ kultury, je konstruktem, který se nabaluje na určité pohlaví.

2.2 Revize genderu podle Judith Butler

Dělení na pohlaví a gender, tak jak jej pojímá Beauvoir mělo původně sloužit k odmítnutí tvrzení „*biologie je osud*“. Čili pohlaví je v takovémto pojetí bráno za stěžejní, z čeho se dále pak odvíjí sociální role. Sociální role jsou vymezené konvencionálně a z této perspektivy je gender, na rozdíl od pohlaví, kulturně podmíněný, uměle konstruovaný a proměnlivý. Z toho důvodu se jeví, že je na pohlaví nezávislý, což dokazuje i slavný výrok „ženami se nerodíme, ženami se stáváme“. Biologie netvoří náš osud, ovšem diskurz ano. Gender představuje konstrukci, sociální konvenci, která udává, jak by se měla „správná“ žena chovat.

Ženu tak tlak kultury nutí, aby se dle vhodného genderu chovala, není to tak, že by jí nutilo její pohlaví. Proto vynucovanými performancemi jsou pouze ty, které jsou v rámci kultury pro dané pohlaví/gender akceptovatelné (Butler 2016, s. 43-46).

Na základě výše zmíněného výroku Beauvoir dochází Butler k tvrzení, že femininní gender nemusí nutně přináležet k ženskému tělu, stejně tak maskulinní gender nemusí nutně náležet k tělu mužskému. Není zde ani důvod, abychom uvažovali jen o existenci dvou genderů. Dle Butler je třeba si klást otázku, zda vůbec existuje pohlaví a nebo zda se pohlaví a gender překrývají a jsou jedním a tím samým. Gender totiž slouží k tomu, aby přisuzoval pohlaví určitá specifika, která se mají jevit jako přirozená, což znamená, že má vytvářet takový dojem, že pohlaví a jeho specifika jsou dána od přírody, a tedy zde byla dříve než kultura, dříve než diskurz. Pokud se vytvoří dojem ohledně binárního pohlaví, které se datuje před vznik diskurzu, dosáhne se tak nezpochybnitelnosti. Butler tedy dochází k závěru, že gender a pohlaví je vlastně jedno a totéž (Butler 2014, s. 43-44). Z toho důvodu, kritizuje Butler Beauvoir, která neproblematicky operuje s pohlavím a genderem, mezi kterými vidí jasnou hranici.

Aby autorka nabídla jinou definici genderu, než tomu bylo u Beauvoir, kterou kritizovala, představuje performativní teorii genderu. Zásadní vlastností genderu je jeho performativnost. Aby subjekt dosáhl určitého genderu, je třeba, aby jednal na základě toho, jakým genderem chce být. Náplň performancí podléhá diskurzivnímu očekávání ohledně daného genderu (Butler 2014, s. 63-65). Gender není nikdy dokonán, a proto být ženou je neukončený proces, který vyžaduje „... *opakovanou stylizaci těla, soubor opakovaných aktů v rámci velmi strnulého regulačního rámce, který působí paralyzačně tak, že vytváří zdání substance, přirozeného druhu bytí* (Butler 2014, s. 75).“ Takový důraz na performativitu Butler přivádí k závěru, že feminita a maskulinita jsou zaměnitelné a pohlaví tak splývá s genderem, už jen proto, že o těle se ani nedá uvažovat dříve, než-li ho přiřadíme k některému genderu. Diskurz ovlivňuje to, zda je pohlaví a gender rigidně dané nebo zda jsou zde různé variace, které je možné si vybírat. Binarita genderu funguje tak, že aby bylo jedno vymezeno, neguje to druhé. Tedy co je mužské, není ženské a naopak (Butler 2014, s. 46-47).

Butler upravuje svá tvrzení a reaguje tak na kritiku, které byla performativní teorie genderu podrobena. Byla viděna jako příliš libovolná, co se genderových performancí týče. Náplň genderových performancí totiž není libovolná, jak se mohlo

zdát. Performance jsou poměrně rigidní a je dáno, jaké mohou být náplně feminních a maskulinních performancí. Jedinci jsou nuceni k neustálým performancím skrze diskurz (Butler 2016, s. 16).

Zatímco dříve byl uznáván biologizující determinizmus, který u Simone de Beauvoir předpokládá neproblematické rozlišování mezi pohlavím a genderem, kde sféra biologie zahrnuje pohlaví a je vnímána jako jasně odlišitelná od sféry společnosti, kam je zařazen gender. Butler svou revizí genderu nahrazuje biologizující determinizmus determinizmem diskurzivním, kde jak pohlaví tak gender jsou tvořeny diskurzem. Je však možné považovat fyziologický proces, jakým je například menstruace, čistě za produkt diskurzu?

Bruno Latour v textu *How to talk about the body* představuje možnost, jak lze jinak promyslet vztah genderu a fyziologických procesů a nabízí tak způsob, jak překlenout vyhocenost biologického a diskurzivního determinizmu.

2.3 Jak přemýšlet o tělesnosti a genderu z pohledu Bruna Latoura

Když se Latour zabývá otázkou co tělo vlastně je, inspiruje se v definici Williama Jamese, který ve vztahu k tělu zdůrazňuje fakt, že: „... *mít tělo znamená naučit se být ovlivněn (...) uveden do pohybu jinými entitami, lidskými či nelidskými* (Latour 2004, s. 205).“ Důraz definice těla tak není zaměřena na tělo jako takové, ale na možnost být něčím či někým ovlivňován. Tělo vnímá jako entitu, jež je schopná předávat ostatním určité povědomí o světě, jenž nás obklopuje. Schopnost naučit jiné tělo, co má vnímat, k čemu být pozorné. Pro lepší pochopení uvádí příklad s vůněmi, kdy v odvětví parfémů jsou vytvořeny sety vůní (odour kit), které jsou důmyslně zvoleny a seřazeny od nejjemnější po nejvíce výraznou, a tedy nejvíce odlišnou od vůně první. V rámci školení se člověk během několika týdnů naučí vůně rozeznávat. Naučí se rozeznávat mnohem jemnější nuance, než byl před tím schopný. Odborník v rozeznávání vůní bývá označován jako „nos“ a je schopný rozeznat jednotlivé složky ze setu vůní (odour kit) i přesto, že se vyskytují například ve směsici. Vyškolená osoba se naučila vnímat svět novým způsobem, naučila se rozpoznávat vonné složky, které předtím nebyla schopna takto podrobně rozeznat a navíc pomocí procesů učení zároveň získala i citlivější smyslový orgán, nos. Došlo tedy ke změně vnímání reality i ke změně vnímání samotným orgánem. Set vůní pečlivě sestavený odborníkem hraje velmi důležitou roli, stejně tak schopnost odborníka naučit své žáky správně vnímat složky vůní. Set vůní se vlastně stává

součástí těla, set vůní je brán jako standard. Po zaučení tělo profituje ze světa, který je najednou pestřejší a bohatší, co se vůní týče (Latour 2004, s. 205-207).

Ať už uvažujeme o specialistovi na vůně, který vytváří systematický set vůní pomocí dlouhodobého průzkumu, který byl proveden na 2000 laiků, kteří se měli stát též odborníky, nebo pokud vzpomeneme na vědce-chemiky, kteří se snaží vymyslet stroj, který rozpozná chemicky odlišné složení vůně. Oba tyto procesy představují těla, která se nechávají ovlivnit (*learning to be affected*). Jsou zde žáci, kteří potřebují školení. Školení, které provádí odborník na základě dlouhodobých zkušeností. Pak jsou zde chemici s chromatografy, které rozpoznají chemické složky vůní, a chemičtí inženýři, kteří rozumí květinám. Všechno toto je uměle vytvořeno a je součástí toho, co tvoří povědomí o tom, co má náš nos cítit, pokud se máme stát „nosy“. Ptát se po objektivě cítění dané vůně dle Latoura nemá žádný význam, jelikož abychom mohli určit skutečně objektivní vůně, pak by musel nos existovat sám o sobě bez závislosti na těle. Pokud vnímáme smysly v rámci těla, pak se jedná o vnímání, které je ovlivněné (Latour 2004, s. 209).

Pro popsání celého procesu učení se rozlišování vůní používá Latour termíny artikule a propozice. Jako příklad uvádí žáky před zaškolením do prostředí parfémů. Před tím, než se žáci naučili vůně vnímat způsobem, jaký jim ukázal zkušený odborník, byly jejich reakce na vonné složky velmi omezené, stejně jako způsob, kterým o vůních hovořili. Po absolvování školení, se však jejich způsoby mluvy, stejně tak jako vnímání vůní diametrálně odlišovalo, bylo mnohem vytržbenější. Co se vůní týče, můžeme chování žáků před školením označit jako neartikulované, zatímco po školení jako artikulované, čili ovlivněné ostatními vlivy. Specialista je vlastně zprostředkovatel, který za pomoci setu vůní pracuje na tom, aby se žáci stali artikulovanými či schopnými artikulovat, tedy popisovat rozdíly mezi jednotlivými vůněmi (Latour 2004, s. 209-210).

Latourovo pojetí těla, kladoucí důraz na *to be affected with*, kde pracuje s propozicemi a artikulacemi, se jeví jako vhodný nástroj, který umožní vyhnout se pasti diskurzivního determinismu. Poukazuje na to, že samotné objekty, které jsou často brány jen jako jakési artefakty, které získávají význam až s tím, když jim ho přisoudí nějaký subjekt, jsou sami činiteli, kteří se podílejí na výsledné artikulaci. A protože se podílí na artikulaci, jsou neméně důležité než samotný subjekt. Na příkladu, který uváděl Latour, jsou tak vůně stejně důležitou součástí artikule jako třeba učený specialista, který dále vzdělává žáky ohledně vůní. Obě tyto propozice

tak ovlivňují subjektivitu žáků. Tento princip je pro práci stěžejní, protože umožňuje porozumět tomu, jak se menstruace podílí na formování genderu žen, a to vždy ve vztahu k určitým propozicím a artikulacím. K lepšímu pochopení se pokusím uvést detailnější příklad na menopauze.

2.4 Menopauza podle Margaret Lock

Lock se zaměřuje na problematiku stárnutí u žen, konkrétně na problematiku menopauzy. Porovnává to, jak je menopauza pojímána v Japonsku, a jak v Severní Americe. Přestože se ukazuje, že endokrinologické procesy, které se dějí v těle žen, když stárnou a prochází menopauzou, jsou kulturně univerzální, pojmání menopauzy a její prožívání je kulturně partikulární. Na způsob jakým je určitá problematika vnímána má vliv i politika dané země. Autorka se tak mimo jiné zajímá i o vztah medicíny k menopauze (Lock 1993, s. XX-XXII).

V rámci odborného přístupu můžeme identifikovat protichůdné postoje vůči menopauze, a to jak v Severní Americe, tak v Japonsku. Můžeme však říci, že přístup vůči menopauze a lékařské péči je v Japonsku odlišný. Pokud vycházíme z odborné literatury, nemůžeme si nevšimnout, že v Japonsku nepanuje vnímání menopauzy jako patologického projevu nebo nějaké krize. Tento rozdílný přístup je důsledkem odlišné historie a kultury daných zemí (Lock 1993, s. XXXVIII-XXXIX).

Na základě výzkumu se Lock setkává se dvěma problémy. Jedním z nich je rozmanitost, s jakou ženy popisují těžkosti plynoucí z menopauzy, v rámci jedné a té samé země. S tím se setkává jak u Japonek, tak u Severoameričanek. V protikladu zde pak často stojí medicínský diskurz a jeho představy ohledně ženy, která prožívá menopauzu. Druhý problém představuje rozpor mezi tím, jaké jsou představy žen o proměnách či těžkostech náležejících k menopauze před tím, než mají vlastní zkušenost, versus jak poté danou událost skutečně prožívají. *„Když navzájem srovnáme příběhy a očekávání se skutečným chováním ve spojitosti s menopauzou, pak pochopíme, jak jednotlivci vtělují a přijímají ideologii za přirozenou a nevyhnutelnou, dokonce i když to občas odporuje jejich vlastní zkušenosti* (Lock 1993, s. XLI).“

Stáří je v Japonsku pojímáno odlišně než v „západních“ zemích. Stáří je ceněné, je respektováno, stáří evokuje moudrost (Lock 1993, s. 206). Být starým člověkem v Japonsku versus v „západním“ světě s sebou nese odlišné konotace, protože v západních společnostech je naopak ceněno spíše mládí. Být starým

člověkem v Japonsku, konkrétně starou ženou, tak není negativní, jako tomu je v západních společnostech.

Ženy středního věku často vnímají menopauzu jako pozitivní období, na které se těší. Období, kdy jsou téměř nezávislé a těší se větší svobodě, než tomu bylo kdy dříve v jejich životě. Charakteristická vlastnost, kterou tak Japonci přisuzují ženám, je jakási opovážlivost až drzost, která plyne z toho, že žena je již v určitém věku, tím pádem už získala větší počet zkušeností a může si opovážlivost dovolit. Již se nemusí chovat tak strnule, aby odpovídala představám o ideální ženě, protože nemusí mít strach, aby našla vhodného manžela (Lock 1993, s. 206).

Návaly horka jsou typickým symptomem menopauzy, alespoň v „západních“ společnostech, zatímco v Japonsku se jedná o projev, který se objevuje nepříliš často a není zde ani termín, který by jej označoval, a to i přesto, že jsou Japonci o mnoho citlivější, co se týče indikací změny těla. V Japonsku je naopak typickým projevem menopauzy ztuhlost zad, která zase není běžná u žen v „západních společnostech“. Důvodem, proč japonské ženy nezažívají návaly horka může spočívat v odlišném způsobu stravování, které obsahuje velké množství produktů se sójou, která je bohatá na rostlinné estrogény, které suplují ubývající hladinu tělem produkováných hormonů. Lock zdůrazňuje, že za různými projevy a pojetí menopauzy nestojí jen kultura, ale i biologie (Lock 1993, s. 31-38).

Absence menstruace nebo její nepravidelnost je pro ženy ze „západu“ znakem toho, že se identifikují jako v klimakteriu. Japonky se však takto striktně podle menstruačního cyklu neřídí, a počátek klimakteria tedy nevnímají s výskytem absence menstruace. Orientují se spíše podle znaků, které jsou v Japonsku typické pro menopauzu, a to ztuhlost zad, bolest hlavy nebo zimomřivost (Lock 1993, s. 39-41). Zde můžeme vidět kulturně odlišnou artikulaci menopauzy. Jedna společnost vnímá počátek menopauzy s absencí menstruace, zatímco druhá společnost se orientuje dle jiných indikátorů a fakt, zda žena menstruuje nebo ne, není pro subjektivní pocit začátku menopauzy důležitý.

Japonské ženy nevnímají absenci menstruace nebo menopauzu jako velmi důležitou událost. Vliv menopauzy tak vnímají spíše jako proces, který je běžný a nevyhnutelný, a kterého se není třeba bát. Čemu naopak kladou velkou váhu jsou mezilidské vztahy. Ženy ve středním věku se tak často těší ze svobody, kterou získají, protože mají již odrostlé děti a reflektují otázku zdraví a to ve vztahu nejen

k sobě, ale především k stárnoucím členům rodiny, o které se ženy budou v blízkých letech starat, což by jejich nemoc znemožnila. Do té doby si však užívají svobody (Lock 1993, s. 44-45). Ženy tak vidí jejich poslání v pečování o druhé. Když přemýšlejí o svém zdraví, tak především z toho důvodu, že si dělají starosti, aby byly schopny pečovat o druhé.

Lock ukazuje, že by bylo příliš zjednodušující považovat menopauzu za výslednici biologických nebo naopak diskurzivních sil. Latourův přístup nabízí rozumný kompromis mezi oběma póly determinizmů. Při aplikování Latourova konceptu je menopauza (a to platí i pro gender obecně) tvořena v souladu s *to be affected with*, kde se propozice podílí na artikulaci určitého jevu, a mohou představovat jak činitele, které bychom zařadili do sféry biologie, tak takové, které bychom identifikovali jako na diskurzu založené. Stejně jako v případě menopauzy, na jejíž artikulaci působí celá řada propozic jako například konceptualizace stáří v dané společnosti, projevy těla nebo předpokládané symptomy, které se mohou kulturně odlišovat, a které jsou menopauze přisuzované. I menstruace je fyziologický proces, který ovlivňuje artikulaci jevu danou osobou, která proces zakouší a ovlivňuje tak její gender či lépe spolupodílí se na konstrukci genderu stejně výrazným způsobem jako konvencionálně vymezené normy ve vztahu k menstruaci. V návaznosti na Margaret Lock můžeme pozorovat, že fyziologický proces, jakým je menopauza, ovlivňuje odlišné pojetí těla v Japonsku a „západních“ státech a ovlivňuje tak odlišnou artikulaci. Cílem empirické části práce by tak mělo být identifikovat hlavní propozice, které ovlivňují artikulaci menstruace a v důsledku tak ovlivňují artikulaci feminního genderu.

3 Metodologická část

3.1 Výzkumný záměr

Jak již bylo řečeno, cílem práce je blíže se zaměřit na vztah, který panuje mezi menstruací jako biologickým procesem a subjektivním vnímáním jedince se zaměřením na to, jak zkušenost menstruace působí na formování genderové identity. Tato práce využívá pojetí těla od Latoura, které bylo přiblíženo v teoretické části. Cílem empirické části práce je identifikování výrazných propozic, které se spolupodílejí na formování genderové identity dívek a žen.

3.2 Výzkumný vzorek

Pro účely bakalářské práce bylo realizováno celkem šest rozhovorů se ženami z Plzeňského kraje, konkrétně z Plzně-města a Plzně-severu. Komunikační partnerky byly vybrány na základě kritéria věku. Jednalo se o tři participantky ve věku 33-45 let a o tři participantky ve věku 12-14 let.

Je třeba si uvědomit, že se jedná o dvě odlišné generace žen, což by mohlo posouvat význam toho, co pro ně menstruace představuje, tím pádem by mohla být artikulace odlišná. Odlišnost významu menstruace pro ženy a dívky však může být i v rámci jedné generace, ačkoli socio-historický kontext je shodný. V době před revolucí byla menstruace více tabuizována, než v současné době. K dostání byl pouze jeden typ vložek a i toho mohl být nedostatek. Participantky, které patří do starší věkové kohorty, zažily minulý režim, avšak ne všechny v tuto dobu již menstruovaly.

Domnívám se, že ženy ve věku 33-45 let budou ochotné o menstruaci hovořit otevřeněji, a zároveň s nadhledem či jistým odstupem, jelikož perioda pro ně představuje zažitou, zautomatizovanou zkušenost, která je doprovází po mnoho let. Jinými slovy, menstruace pro ně s nejvyšší pravděpodobností představuje samozřejmost, nikoli novou zkušenost. Pro dívky ve věku 12-14 let menstruace naopak představuje poměrně novou zkušenost, se kterou se každá dívka musela nějakým způsobem vypořádávat nebo se stále vypořádává. Proto očekávám, že jistě budou mít dané zážitky v čerstvé paměti, avšak mohou být více ostýchavé, co se týče mluvení o daném tématu. Z toho důvodu se domnívám, že sebraná data

pocházející z těchto dvou věkových kohort se dobře doplní a dohromady vytvoří komplexnější celek.

Co se týče výzkumného vzorku, mým prvotním záměrem bylo získat participantky z vyšší věkové kategorie prostřednictvím sociální sítě Facebook, kde jsem uveřejnila poptávku ve skupině Bazárek-maminky z Plzeňska. Následně se mi ozvalo asi deset uživatelk, které měly zájem o participaci. Po několika neúspěšných pokusech, kdy se na poslední chvíli uživatelky omluvily a v jednom případě dokonce uživatelka nepřišla, aniž by se omluvila, jsem se rozhodla, že konverzační partnerky získám na základě sociálních sítí v sociologickém slova smyslu. Oslovila jsem některé své známé, zda by se nechtěly zúčastnit rozhovorů pro účely bakalářské práce, případně zda by souhlasily s účastí své dcery. V jednom případě osoba mně blízká, doporučila budoucí participantku z mladší věkové kategorie. Výhoda spočívala v tom, že oslovila jak rodiče dané dívky, tak dívku samotnou, a tím mně ulehčila situaci, protože jsem získala jistou kredibilitu tím, že mě kontaktní osoba doporučila.

Získání participantek z kategorie 12-14 let bylo o mnoho složitější, protože komunikace neprobíhala jen s nimi, ale i s osobou, která za ně zodpovídá, ve všech případech jsem komunikovala s matkami dívek. I časový rozvrh rozhovoru podléhal uvážení matek, nikoli samotných dívek.

3.3 Metody sběru dat

Kvalitativní data pro účely bakalářské práce byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které byly realizovány během listopadu až ledna 2016/2017 a trvaly dvacet až čtyřicet minut. Rozhovory byly se souhlasem participantek zaznamenávány na diktafon.

Na základě literatury a vlastního uvážení jsem definovala otázky týkající se menstruace, které se staly kostrou rozhovorů. Dané otázky byly položeny všem participantkám a byly požádány, aby se ke každé z nich vyjádřily. Zároveň jsem se snažila na výpovědi flexibilně reagovat, a v návaznosti na to jsem se případně dále doptávala mimo určené okruhy témat. Aktivita v rozvíjení tématu participantkami byla vítána, nikoli usměrňována. Co nejdříve po získání rozhovoru následovala doslovná transkripce rozhovorů.

Abych zajistila co nejpříjemnější podmínky pro realizaci rozhovorů, nechala jsem participantky vybrat místo, kde chtějí, aby rozhovor probíhal. Byla jim nabídnuta i možnost využití kancelářského prostoru na Náměstí Republiky v Plzni, který jsem měla k dispozici. Až na dva případy byly rozhovory vedeny v domácím prostředí participantek.

Pokud bych měla zpětně reflektovat možnost nechat participantky vybrat místo rozhovoru, pravděpodobně bych rozhodnutí přehodnotila a poprosila je, aby se dostavily na místo mnou určené, což byly prostory v centru Plzně. V několika případech jsme totiž byly vyrušeny ostatními členy rodiny, a to i opakovaně. V jednom případě se konverzační partnerka příliš rozptylovala domácností a nevěnovala mi takovou pozornost, jakou bych ráda měla. Určitě je tedy i třeba zlepšit schopnost vést rozhovor a kulantně partnerku požádat, aby si v klidu sedla a věnovala se pouze rozhovoru.

3.4 Etické aspekty

Participantky jsem ubezpečila o tom, že nikde nebude figurovat jejich jméno a zachovám jejich anonymitu. To se ukázalo jako velmi důležité, a to především pro dívky z nižší věkové kategorie, které se ostýchaly o tématu hovořit více než ženy z vyšší věkové kategorie. Jména, která jsou použita v následující části práce, jsou pouze pseudonymy. Dále bylo řečeno, že rozhovory jsou prováděny pro účely bakalářské práce a data nebudou jinde použita.

V případě participantek, které patří do mladší věkové kohorty, jsem před participací na výzkumu hovořila s odpovědnou zletilou osobou, kterou jsem ubezpečila o anonymitě a vysvětlila jí okolnosti týkající se rozhovorů, stejně jako ostatním zletilým participantkám. Až po souhlasu odpovědné osoby, mohly dívky participovat na výzkumu.

3.5 Analýza dat

První rozhovor byl proveden se ženou z věkové kohorty 33-45 let, a to z důvodu již zmíněného. Předpokládala jsem větší otevřenost komunikační partnerky vůči tématu, což mi umožnilo podchytit případná slabší místa a lépe se tak připravit

na další rozhovory, a to zejména na ty s dívkami ve věku 12-14 let. Již po prvním rozhovoru se ukázalo, že by bylo dobré ještě nějaké otázky doplnit.

Rozhovory byly co nejdříve po návratu domů doslovně přepsány. Pro analýzu přepsaných dat byla použita kvalitativní obsahová analýza, jejímž účelem je „*systematické zkoumání komunikačního materiálu* (Mayring in Flick, Kardorff, Steinke 2004, s. 266).“ Mayring podotýká, že existuje několik základních postupů, jak a za jakým účelem provádět kvalitativní obsahovou analýzu. Pro účely této práce jsem použila jako mustr tzv. shrnující obsahovou analýzu, jejímž cílem je rozčlenit text do menších sekcí, se kterými se dobře pracuje, a na základě kterých jsou vytvořeny kategorie, které jsou dále promyšleny ve vztahu ke zkoumané problematice (Mayring in Flick, Kardorff, Steinke 2004, s. 268). Vhodné uspořádání textu tak vytvoří kategorie, které budou promyšleny ve vztahu k pojetí těla od Latoura. Definované kategorie by tak mohly pomoci blíže rozklíčovat jednotlivé propozice ovlivňující artikulaci.

Nejprve jsem každý přepsaný rozhovor několikrát pročetla a v rámci čtení jsem si psala poznámky, které mě ohledně textu napadaly. Po seznámení s textem, jsem použila program MAXQDA 12: Qualitative Data Analysis Software, kde jsem každý přepsaný rozhovor kódovala. Z počátku jsem identifikovala jen některé kódy, jejichž počet byl však doplněn po dalších čteních textu. Kódy byly s dalším čtením doplněny o subkódy. Subkódy vlastně představují podrobnější členění daných kódů, které již byly zaznamenány.

Když byly texty roztríděny a přestala jsem objevovat nové kódy či subkódy, ukončila jsem kódování. Následně jsem extrahovala data dle jednotlivých kódů do textového editoru. Zde jsou vidět jednotlivé promluvy, které se váží k danému kódu, a pro dobrou orientaci také ke kterému přepisu daný výrok patří. V této podobě jsem data dle jednotlivých kódů vytiskla a dále je promýšlela ve vztahu k Latourovo pojetí těla.

V empirické části budou představena stěžejní témata, která byla během analýzy definována, a která představují jednotlivé činitele, které se podílejí na formulaci genderu daných žen a dívek. Tyto činitele jsou tedy propozicemi, které mají vliv na artikulaci daného jevu, potažmo feminního genderu.

4 Empirická část

4.1 Vědění před první MS

Společným rysem většiny participantek byla nedostatečná informovanost o záležitostech týkajících se menstruace. Často říkaly, že před tím, než prvně menstruovaly, o tom nevěděly téměř nic. Extrémním případem je Martina, která začala krvácet již v devíti letech a o menstruaci vůbec nic nevěděla. Ostatní dívky alespoň věděly, že začnou krvácet a budou muset používat vložky. Klára, participantka z vyšší věkové kategorie, se domnívá, že za nedostatkem informovanosti stála tabuizace menstruace v dané době, a také nedostatek zdrojů, ze kterých mohla jako dívka čerpat.

„Tak v té době to bylo jakoby, bych řekla, takový docela tabu.“ (Klára, 43)

„To se vo tom nemluvílo, jako se vo tom dneska mluví, jako holky si všechno vyčtou. Jo, já jsem vlastně jediný, co jsem věděla, že teda začnu krvácet.“ (Klára, 43)

Nezájem o informace týkající se menstruace však popisují participantky z nižší věkové kategorie. Dokud se jich zkušenost s menstruací bezprostředně netýkala, pak se o ni nezajímaly. Pokud však začala menstruovat jejich spolužačka, která se jim s tím svěřila, pak to mohlo být impulsem, aby se dívka začala o MS již zajímat.

„To jakoby teď už je to úplně pořád prostě ty reklamy, jsou na tampóny a tak, před tím to tolik ani nebylo no. A jako bylo mi to nějak jedno.“ (Ema, 14 let)

4.2 Školitel

Představy, které máme mít o určitých jevech, utváří kulturní kontext. Důležitými aktéry, kteří ovlivňují naše postoje, nejsme jen my sami. Velký význam mají například rodinní členové, učitelé, knihy věnující se danému tématu nebo média. Studie naznačují, že dívky, jejichž hlavními informátory byli muži, mají negativnější postoj, než dívky, jejichž informátorkami byly ženy (Fingerson 2006, s. 39-40). Na základě získaných dat, jsem neidentifikovala žádného muže, který by byl první osobou, které se dívka svěřila.

V mém případě nazývám ty, kteří byli zprostředkovateli, co se povědomí o MS týče, školiteli. Školitel je tedy ten, který dívce podá nějaké informace ohledně

menstruace. Nejčastěji jim bývá matka dívky, škola, média, vrstevnice, a byly jimi i babičky.

V návaznosti na Latoura a jeho koncept těla, zde představují školitelé právě propozice, které pak mají vliv na artikulaci dané zkušenosti. Stejně tak jako odborník, který se vyzná ve vůních a předává své znalosti žákům, v našem případě matky, škola, vrstevníci i babičky předávají určité informace a zkušenosti žákovi, kterým je zde nově menstrující dívka.

Ve všech případech však dívky, alespoň v období puberty, hovořily o menstruaci téměř výhradně jen se ženami, tedy s těmi, které mají také danou zkušenost. V žádném případě se participantka nesvěřila ohledně první menstruace muži.

4.2.1 Matka

Důležitou roli v případě informací ohledně MS představuje dívčina matka. Matka bývá osobou, které se jako první dívka svěří s tím, že začala krváčet. Je také osobou, která většinou předkládá dívce návod na to, jak vést menstruaci a jak a jaké používat hygienické pomůcky. Co se týče hygienických pomůcek, matky často řekly svým dcerám pouze, kde jsou a aby si je vzaly. V některých případech to může být nedostatečné a vést ke zmatení dívky.

„Ne, já jsem byla deset minut na záchodě a přemejšlela jsem nad tím, jak se to dělá.“ (Anička, 12 let)

„Já jsem přemýšlela, jak se to rozbaluje, že je to takový celkem divný, že se to musí odlepit, potom potom jako sundat takový ty ochranný nebo co to je, odlepit křídýlka.“ (Anička, 12 let)

4.2.2 Škola

I škola vytváří povědomí dívek o menstruaci. Z výpovědí participantek však vyplývá, že osvěta, kterou předkládá škola je někdy nedostatečná, a často přichází pozdě. Tedy až potom, co dívky začaly již menstruuovat a informace pro ně nejsou tak užitečné, jako by byly, kdyby je dostaly dříve. Jestliže škola informuje dívky o menstruaci, pak zdůrazňuje menstruaci a její biologické aspekty. Zmiňováno je tedy měnící se ženské tělo, kdy důraz je kladen především na význam menstruace pro reprodukci (Ussher 2006, s. 20).

„... my jsme dostaly vložky a vona říkala, že prej přednáška bude příští rok. Takže asi nám o tom bude něco říkat očividně.“ (Anička, 12 let)

„No tak při výchově ke zdraví se zmínili o menstruaci no. No že když, že prostě holka po první menstruaci může otěhotnět.“ (Kačka, 12 let)

Kačka naráží na téma, kterému se mimo jiné u nás věnuje Lucie Jarkovská, která se zaměřuje na výuku sexuální výchovy na základní škole, kde bývá menstruace probírána. Všimá si odlišného přístupu, který je mířen na dívky a chlapce. Zatímco u dívek je často pozornost silně zaměřena na zdraví ve spojitosti s menstruací, reprodukcí a také na zodpovědnost, co se týče sexu, u chlapců se mimo jiné často klade důraz na potěšení (MŠMT 2009). I vykreslování menstruace jako něčeho, co s sebou přináší samé starosti, může mít negativní vliv na vnímání MS.

4.2.3 Média

Nedílnou součástí, kde děti dostanou povědomí o menstruaci, především tedy o menstruačních pomůckách, jsou média. Ať už se jedná o reklamy v televizi nebo v časopisech. K těmto materiálům se děti většinou dostanou dříve, než ví blíže, co vlastně menses je (Fingerson 2006, s. 53-55).

Do médií jsem zahrnula informace, které mohou dívky získat z televize, časopisů, knih a internetu. U žen z vyšší věkové kategorie bylo typické, že jim matka předložila knihu o menstruaci, případně doplnila informace svými poznatky. Knížka je jednou možnou formou, kterou využívají matky i dnes, aby informovaly své dcery. Role časopisů se však mění. Za minulého režimu nebyly vydávány žádné časopisy, které by byly zaměřené na dospívající dívky. Pouze časopisy pro děti a mládež všeobecně, nebo pro dospělé ženy (Kulihová 2013). Dotazované dívky z mladší kategorie však časopisy nekupují.

Pouze jedna dívka z mladší věkové skupiny se svěřila, že informace o menstruaci hledala na internetu, konkrétně skrze portál Youtube. Konverzační partnerky z vyšší věkové kategorie upozorňují na možnosti současné doby, kdy je k dispozici nepřeberné množství informací týkajících se menstruace, a to zejména prostřednictvím internetu. Přesto však ve společnosti dále panuje tabuizace tématu. Současné feministky například kritizují tabuizaci krve v reklamách, kde je místo demonstrativní červené barvy používána modrá tekutina. Červená tekutina by totiž

vypadala příliš autenticky, což by bylo nepatřičné (Bobel 2010, s. 125; Ussher 2006, s. 21).

Menstruace by měla zůstat neodhalena, nikdo by se o ní neměl dozvědět, „naše“ vložky či tampony jsou právě takové, aby vaše menses zůstala tajemstvím. I to je jedním z poselství, které vysílají reklamy a posilují tak přesvědčení, že menstruaci je třeba skrývat (Freidenfelds 2009, s. 37, 137).

4.2.4 Vrstevnice

Ukázalo se, že vrstevnice představují časté informátorky. Přestože dívky zpočátku o menstruaci nerady mluvily, protože toto téma pro ně bylo nepříjemné, měly většinou dobrý přehled, kolik dívek ze třídy již menstruuje. Velmi významnou roli informátorky-školitelky pro ostatní dívky představovala Martina, a to kvůli brzkému věku, kdy začala krvácet.

„... nějaký spolužačky, ty o tom taky třeba nic nevěděly, tak se mě ptaly uhm, jestli to bolí, jestli ti je špatně...“ (Martina, 33 let)

4.2.5 Babička

U dvou dívek hrála klíčovou roli při první menstruaci babička, a to z toho důvodu, že byla zrovna přítomná, zatímco matka ne.

4.3 První menstruace

První menstruace je pro dívku nejednoduchou záležitostí. Jedná se o moment, kdy začne poprvé krvácet. Moment, kdy to poprvé zjistí, bývá tak zpravidla překvapením, často až šokem či traumatem (Ussher 2006, s. 20). Extrémním případem byla však Martina, která začala menstruuovat velmi brzo, již v devíti letech a o menstruaci v té době nevěděla vůbec nic.

„No já si pamatuju, že to bylo v noci, a že jsem se vzbudila a chtěla jsem jít na záchod a teď jsem viděla na tom prostěradle krev a začla jsem, začala jsem hrozně brečet, že umírám. Tak přilítli naši, co se děje, a když to máma viděla, tak mě vzala do koupelny a to mi jako vysvětlila, že to není nic hrozného a že teda jako neumírám v první řadě.“ (Martina, 33 let)

Dívky často vnímají menstruaci jako něco ostudného, co je třeba skrývat. Tato perspektiva se promítá v zacházení s tělem a pomůckami, které jsou nutné při menstruaci. Dívky kladou velký důraz na to, aby si ze spolužáků nikdo nevšiml, že si

jdou vyměnit menstruační pomůcky. Podstatou skrývání menstruace je podle Fingerson vnímání mužského těla jako prototypu. Menstruace jako ryze ženská zkušenost se proto vychyluje od maskulinního těla. Na veřejnosti tak dívky předstírají, že se jejich tělo nijak neliší od chlapeckého, identifikují se s dětským tělem, které nemenstruuje, ačkoli jejich tělo se chová jako ženské (Fingerson 2006, s. 15-17).

V případě sebraných dat první menstruaci často doprovázely pocity jako strach, bolest, zmatení, šok, stud a obavy před odhalením ze strany okolí. I v případě, že měly dívky nějaké bolesti, žádnou z dívek a žen nenapadlo, že začaly menstruovat, což však není divné, vzhledem k tomu, že to byla jejich první menstruace. Jedna participantka, která si přála již menstruovat, protože většina jejích vrstevnic již menstruovala, byla překvapená a nevěděla, jestli se skutečně jedná o menstruaci. Ze začátku totiž začala jen „špinit“ a krev byla nahnědlá. Ona však měla představu sytě červené krve.

„No tak měla jsem hlavně ten strach a hlavou se mi motalo, jak dlouho to bude, kdy to přestane, a že to nechci. Že jako, že..ať se zastaví, ať se to vrátí. A ať ehm, ať to přijde tak za rok a vlastně to bylo celkem chaotický, to bylo pro mě hrozně.“ (Anička, 12 let)

„Jsem to poprvé dostala, dostala jsem to ve škole, kde jsem neměla vůbec žádný pomůcky, a mně bylo, mě strašně bolelo břicho, a já jsem se strašně styděla to říct učitelce prostě.“ (Kačka, 12 let)

„No to mi bylo dvanáct. A to byla docela hrůza. To si pamatuju, že jsem se jako strašně vyděsila. Že jsem se strašně vyděsila, najednou že jako jsem cítila, že ze mě něco teče. A (...) No a utíkala jsem, to jsem byla doma, utíkala jsem na záchod a zjistila jsem teda, že ze mě jde krev. A pak jsem šla za mami a řekla jsem jí, že jsem to asi dostala.“ (Klára, 43 let)

Kořeny pocitu studu a negativity vůči menstruaci tkví v historii. V západních společnostech byla žena považována za nečistou, která musí úzkostlivě dbát o hygienu a mýt se, jak jen to je možné, což dokazují i literární díla z dřívější doby. Ženy musí dávat pozor na zápach, který by mohl být způsoben menstruací. Menstruační krev byla považována za magickou, ať už v pozitivním nebo negativním slova smyslu. Ještě na počátku 20. století se věřilo, že ženy by v době periody neměly plavat nebo zastávat náročnou práci, protože hormonální změny v tomto

období ovlivňují jejich soustředění. Je diskutabilní, zda-li tato tabu pocházejí od mužů či žen. Pokud byly za tabuizací ženy, tak by vysvětlením mohlo být osvobození se od určitých povinností, aby měly čas pro sebe a odpočívaly, a pokud by pocházelo od mužů, vysvětlením by mohla být snaha distancovat se od magična menstruační krve. Situaci v dnešní době si Fingerson vysvětluje jako nástroj mužů pro kontrolu žen (Fingerson 2006, s. 41-44).

4.4 Indikace menstruace

S menstruací se často pojí fyzické a psychické změny, které vnímají mnohé ženy. Participantek jsem se ptala, jak na sobě poznají, že budou menstruuovat. A zda na sobě zaznamenávají nějaké změny před, při a po menstruaci. Změny jsem rozdělila na psychické a fyzické. Premenstruační syndrom, který vlastně představuje jakékoli komplikace, ať už fyzické či psychické, a je tedy souhrnem celé této kategorie, používaly jen dvě ženy. Zároveň je třeba říci, že fyzické projevy byly častěji a více problematizovány ze strany žen, než projevy psychické.

4.4.1 Fyzická

Až na jednu, všechny konverzační partnerky na sobě pozorovaly fyzické změny před menstruací, které často ještě pokračovaly alespoň nějaký čas při menstruaci. Nejčastěji se objevovala bolest břicha, křeče v břiše, zvětšení prsou a jejich bolestivost, akné, ale i třeba bolest zad, hlavy a pocity na zvracení, až zvracení. Všechny tyto projevy byly pojímány spíše negativně, protože se většinou pojí s bolestí. V některých případech ženy řeší bolest i medikamenty tišící bolest. Pozitivně však bylo v některých případech vnímáno zvětšení se prsou. Do fyzických změn provázejících MS jsem se rozhodla zařadit i zvýšený pocit hladu či nenasytnosti.

„No tak to poznám naprosto přesně, protože mam strašně žravou. Nevím, co bych snědla.“ (Klára, 43)

„Mně právě včera jsem byla taková otrávená, bylo mi špatně, málem jsem se pozvracela. To jsme zrovna byli tady v Plaze. No se mi motala hlava, skoro jsem ani nemohla chodit, furt jsem se točila dokola.“ (Anička, 12 let)

„Jo, jsou to strašně velký bolesti.“ (Kačka, 12 let)

Zvláštním případem je Monika, která je oproti ostatním participantkám o mnoho vnímavější a hovoří o tom, že se domnívá, že na sobě pozná i kdy ovuluje. Všímá si tak na sobě více cykličnosti MS.

„Já totiž si myslím, že i vim, kdy mam ovulaci, protože to už mi jako by po tý menstruaci mi ty prsa jako, jsou takový jako by měkký, a když dojdou někdy k tý ovulaci nebo v polovině, tak prostě se mi začnou zvětšovat, prostě jsou pevnější a vim, že jeden čas, teď to nemam, tak i jako by v tý ovulaci nebo někdy zhruba, tak jsem cítila i trošku v podbříšku jako by před menstruací trošku nějaké takovej tlak nebo bolest. Tak jsem vždycky říkala aha a začaly mi i ty prsa bejt takový jako by pevnější. Až mi potom začaly hodně bolet, tak jsem říkala aha, tak to už to brzo přijde. Takže já jsem se řídila spíš tím, no.“ (Monika, 45 let)

4.4.2 Psychická

Do psychických změn patří různé změny nálad, které se liší od stavu „běžného“, kdy žena nemenstruuje nebo nemá těsně před MS. I tyto změny byly hodnoceny spíše negativně, ve smyslu nezvládnání emocí. Projevuje se například podrážděnost, někdy až agresivita, melancholie, přecitlivělost až labilita.

„A někdy to poznám, že jako by jsem trošku uhm, no rozhází mi věci, který třeba jindy by mi ani nevadily..předmenstruační, jak se říká předmenstruační syndrom, že třeba vim, že někdy před tím jsem taková trošku načuřenější nebo já nevím, jak bych to řekla. Jo, že třeba prostě ty emoce mi lítají víc, než bych chtěla.“ (Monika, 45 let)

„Já když to mám, tak jsem taková hrozně smutná, našťvaná furt, nikoho nechci vidět, prostě mě štvou. A potom jsem prostě happy.“ (Anička, 12 let)

Monika popisuje, že náladovostí trpí spíše těsně před menstruací, při menstruaci ji prý náladovost opouští a naopak na sobě pozoruje zvýšenou potřebu pečovat o druhé, především tedy své blízké. Jediná z participantek, která na sobě nepozoruje žádné změny před menstruací či při ní, až na malou změnu nálady před MS, která však není pravidelná, je Ema. Situace je složitá proto, protože dívka neví, kdy začne menstruuovat a nemůže se tak připravit. Změna ať už psychická nebo fyzická je vnímána jako změna od běžného stavu. Jak bylo několikrát během rozhovorů zmíněno „normálního“ stavu. Emin výrok dobře ilustruje situaci. Ema zde naznačuje, že nálada u některých žen se při menses proměňuje až v hysterickou.

Být mimo kontrolu (being out of control), je jednou z charakteristik, která je přisuzována ženám, které zrovna mají periodu (Fingerson 2006, s. 153).

„Jako nemam někdy moc náladu třeba den před tím, jinak jakoby netrpim žádnýma hysteriálně změnami nálad, jako když to mam, prostě jsem taková pořád normální no.“ (Ema, 14 let)

„... jsem nervózní, víc určitě, protivnější, taková nevrlá, že Matěj (manžel) to na mně vždycky pozná.“ (Klára, 43 let)

„Tak já jsem vždycky taková veselá prostě, prostě že mam hrozně nálady jako, a potom hned jak mam menstruaci, tak sem prostě taková ošklivá, hnusná, vzteklá, agresivní.“ (Kačka, 12 let)

4.4.3 Premenstruační syndrom

Změny, ať už psychické nebo fyzické povahy, které se vyskytují těsně před menstruací nebo při menstruaci, jsou definovány jako jev, který se odborně nazývá premenstruační syndrom (Fingerson 2006, s. 68). S tímto termínem operovaly pouze dvě dotazované. Kačka jej vnímala jako patologický projev, který se projevuje jen u některých žen, přesto se domnívala, že ona jím netrpí. Když jsem jí říkala, jaké psychické změny na sobě pozoruji během menstruace, tak mi odpověděla, že trpím PMS. Po otázce, co podle ní představuje PMS, začala být Kačka nejistá. Nakonec však uznala, že PMS má.

„Tak to máš PMS. No ale, já jsem ještě nikdy neměla to „PMS“.“ (Kačka, 12 let)

„... že si žena myslí, že prostě kluk do ní šije, že prostě na ní kašle. Cpe se prostě všechen všech' uhm, prostě se hodně cpe a brečí prostě, když jí kluk řekne něco hnusného, prostě. Ty prostě do mě šiješ, ty mě nemáš rád.“ (Kačka, 12 let)

Dle významné asociace Diagnostic and Statistical Manual of the American Psychiatric Association, jejíž vliv však dosahuje i na Evropské psychiatrie a psychologie, je diagnostikován premenstruační syndrom 95% ženám, a to podle kritérií jako například pocity smutku v období menstruace, ztráta zájmu o práci či přátele, depresivní nálady, bolesti hlavy, nedostatek energie, problémy se spaním, přibyték na váze a mnoho dalších. Jako diagnostikované jsou již ženy s lehkými příznaky (Ussher 2006, s. 26-27).

Přestože víme, že menstruace je přirozená a je znakem zdraví ženy, považujeme její časté doprovodné projevy jako například změny nálady či bolesti za patologické. Lékařské definice totiž vnímají zdravé tělo jako stav, který je stabilní. Menstruace tak tento stav často narušuje (Fingerson 2006, s. 69). Přesto je zvláštní pojímat 95% žen jako nemocných, resp. jevících nějaké známky patologizace. Tím se říká, že téměř všechny ženy jsou nemocné. Pakliže se jedná téměř o všechny ženy, nebylo by vhodné je brát jako normu? Nebylo by vhodnější menšinu 5% žen, které nemají žádné patologické průvodní znaky MS, brát z pohledu medicíny jako vymykající se? Definování patologizace menstruace však podléhá vědeckému-medicínskému diskurzu, který se tak také podílí na tom, jak ženy vnímají menstruaci a její průvodní jevy, a představuje tak jednu z propozic ovlivňující celkovou artikulaci.

Důkazem, že ženy mohou být shledávány za vyšinuté, a to důsledkem PMS, jsou například dva soudní spory, které byly ukončeny v prospěch žen. Případy jsou z roku 1981 a 1982 z Velké Británie. V obou případech ženy usmrtily osobu a ani jedna nebyla odsouzena k odnětí svobody. Za viníka byl shledán PMS a nevyrovnaná hladina hormonů (Berger 1998, s. 115-127 cit. in Ussher 2006, s. 26-27).

4.5 Změna režimu při menstruaci

Dalším tématem, kterému jsme se s konverzačními partnerkami zabíraly, byla změna režimu při menstruaci. Zde jsme narazily na čtyři velká témata, a to změnu režimu při MS, co se týče aktivit, které žena provozuje nebo naopak neprovozuje, dále pak změnu týkající se hygienických návyků, úpravu oblékání a změnu ohledně provozování sexu.

4.5.1 Aktivity

I zde se setkáváme s rozdílnými přístupy, co se týče aktivit při MS. Najdou se jak ženy, které se menstruací nenechají nijak omezovat, tak i ženy, které se více šetří, když menstruuje, a odpouští si větší energetický výdej v podobě sportu. Většina participantek se však v době menstruace raději vzdává plavání.

„... já jsem chodila s dětma třeba do bazénu, tak v té době, uhm protože trpím hodně potom na ty záněty. Nemam ráda tu chlorovanou vodu, i když máš ten tampon, tak přeci jenom to, to. Takže určitě plavání vynechávám, ale jinak si myslím, že mi to nějak neomezuje. Určitě teda nic, co by mě nějak fyzicky hodně zatěžovalo, že bych šla třeba běhat nebo něco nebo cvičit.“ (Martina, 33 let)

„Nechodim na tréninky (ping pongu) a neplavu. To je tak jediný.“ (Anička, 12 let)

„Ne, já si myslím, podle mě by to toho člověka nemělo v ničem omezovat.“ (Ema, 14 let)

4.5.2 Hygiena

Během krvácení se ženy podrobují větší hygieně, než je tomu běžně, častěji se myjí, sprchují. Co se týče zvýšené hygieny, může být vnímána jako obtěžující. Zde opět můžeme vidět dívčinu nervozitu, když začala menstruuovat. Velmi často chodí na záchod kontrolovat, zda je vše v pořádku, aby neprotékala, a nikdo nezjistil, že krvácí. Jak sama reflektuje, interval, kdy se jde zkontrolovat, se prodloužil. Dívka se tedy po nějakém čase stala jistější, méně nervózní. Naučila se lépe menstruaci zvládat.

„Chodim hodně na záchod. Jednou do půl hodiny nebo do hodiny. Dřív to bylo do hodiny, teď je to do hodiny, do dvou.“ (Anička, 12 let)

„... mně přijde nepříjemný, když se pořád musím mejt potom.“ (Kačka, 12 let)

Zajímavý je vjem jedné participantky, která vnímá, že její tělo je jinak cítit, když menstruuje.

„No tak hygieny, tak určitě, určitě bych řekla, se častěji osprchovat, protože mi přijde, že to tělo, když menstruuje, ne jenom jakoby že ta krev, tak jako že bych řekla, že i z té pokožky prostě, že je to prostě víc cítit, že se uvolňuje to nejenom jako krví, ale i třeba potem, že prostě jinak voním, když to tak řeknu. Jinak voní pot.“ (Monika, 45 let)

4.5.3 Oblékání

Ženy často upravují své oblečení podle toho, zda právě krvácejí. Důležité je, aby nebylo vidět, že dívka menstruuje, aby jí tedy nebyla vidět vložka či tampon (Fingerson 2006, s. 15), a to i přesto že by například žena „protekla“. Není tedy divu, že i participantky uzpůsobují výběr oblečení dle toho, zdali právě menstruuují či nikoliv. Často je voleno oblečení, ve kterém si jsou ženy jistější, a které neprozradí, že má periodu. Jednohlasně se všechny ženy shodly, že by si na sebe nevzaly žádný bílý spodek, kvůli případnému protečení. V případě bílé by totiž byly nejrychleji odhaleny.

Neoblíbené jsou v době menstruace také sukňe. Nejspíše také ze strachu, aby neprotekly. Kalhoty, a to zejména v tmavé barvě jsou vnímané jako nejbezpečnější.

„Když budu menstruat, tak si asi nevezmu bílý obtažený kalhoty, protože že jo bych kdyby náhodou, aby mi to neprosáklo.“ (Monika, 45 let)

„Protože kdyby si člověk vzal bílou sukni nebo tak, tak bude..to je nejhorší jako varianta.“ (Anička, 12 let)

„No tak беру si takový oblečení, aby to třeba nebylo vidět, třeba.. Mně se už dvakrát stalo, že jsem už dvakrát protekla, tak aby třeba to nebylo nějak vidět.“ (Kačka, 12 let)

Klára upozorňuje na speciální prádlo, které nosí, když má MS. Důležitý je zde opět pocit bezpečí, aby žena neprotekla, aby se neodhalila a aby vložka zůstala tam, kde má.

„... akorát kalhotky nosim, mam speciální, takový menstruační, který mi dobře drží vložku.“ (Klára, 43 let)

4.5.4 Sex

Ohledně sexu jsem hovořila pouze s ženami z vyšší věkové kategorie. Jedním přístupem byla úplná abstinence sexu během menstruace. Další žena pak uváděla, že sex při menstruaci ano, ale spíše výjimečně. Poslední participantka byla pro sex při menstruaci, pokud se vůči tomu staví kladně i partner, avšak podotýká, že sex má pak svá omezení.

„Tak při menstruaci, ježišmarja. No, tak, tak jo. Co si pamatuju totiž, tak když ehm, manžel byl ještě na vojně a jsme se dlouho neviděli, tak jasně že byl sex i když jsem třeba, jenomže to byl asi třetí den menstruace, takže jsem jí ještě měla, i když jako by malinko. Jo někdy i jako by při menstruaci, nemam s tím problém.“ (Monika, 45 let)

„Mně to nikdy nevadilo, že jo takže já se menstruace nemenstruace. Bud' se použije kondom, nebo se zaleze do sprchy, nějak mi to (...) Samozřejmě nemůžeš provozovat různé praktiky, ale jako vyloženě ten sex, když to nevádí partnerovi.“ (Martina, 33 let)

„Já si myslím, že na tom není nic špatného. Že to k tomu životu, a když prostě má chuť a nechce to dělat jinak, no tak prostě. Samozřejmě, že si dáš pod sebe

třeba nějak ručník, aby sis to tady nezašvíkala, ale jinak to určitě není problém.“
(Martina, 33 let)

Z poslední Martininy citace vyplývá, že by v případě, že menstruuje, byla klidně i pro jinou formu sexu než je pohlavní styk, avšak podřídí se přání partnera.

4.6 Mluvení o menstruaci

Téma menstruace v konverzacích mezi ryze dívčí společnostmi není z pohledu dívek nic zvláštního. Pokud by však téma mělo být probíráno ve smíšené skupině, je považováno za nevhodné a vzbuzující stud. Dokonce i koupi menstruačních hygienických potřeb vnímá většina dívek jako trapné v případě, že by je obsluhoval muž (Fingerson 2006, s. 26-31).

Dívky mohou tvořit i „podpůrné skupiny“, kdy si navzájem postěžují, že mají opět MS, a co je kvůli tomu bolí a trápí. V rámci podpůrných skupin se někdy dívky i podporovaly v tom, aby došlo k zachování menstruace před veřejností jako skryté. Ptaly se navzájem, zda je vše v pořádku a nemají nikde flek, a pokud by se tak stalo, aby jim to kamarádky hned oznámily (Jackson and Falmagne 2013, s. 391-392).

Ukázalo se, že ženy se často baví s kamarádkami o tom, zda mají také určité symptomy, jaké mají ony samy. Porovnávají tak svou zkušenost se zkušenostmi jiných, čímž se zároveň často ujišťují, že změny, které pociťují v souvislosti s menstruací jsou běžné. Zajímá je, zda se ostatním ženám také zvětší prsa a mají je citlivá, bolí je břicho, nebo jestli jsou taky tak podrážděné, přecitlivělé apod., což dobře ilustruje například Kaččin a Moničin výrok.

„No tak, já, my jsme šly domů ze školy, a prostě já jsem na ní čekala na zastávce a prostě než někdo přišel, tak sme si o tom povídaly, prostě že to a to, že mě to prostě bolí a ona říkala, to je v pohodě, mně se to prostě stává taky.“ (Kačka, 12 let)

„No a já jsem si, protože jsme si na střední škole jsme se bavily se spolužačkama, a ta jedna moje spolužačka právě taky říkala, že jí před tím strašně bolí prsa, a že se jí i zvětší a já jsem si myslela, že to je jako běžná věc, že tak to má být. Ale asi to tak nemá být. Nevím, tak ale jestli je to nějakýma hormona zřejmě, co se v těle uvolňují.“ (Monika, 45 let)

Monika problematizuje zvětšování se prsou a jejich bolest před menstruací. Dříve o tom hovořila s vrstevnicemi, které to často také tak pociťovaly. Dnes se však

Monika zajímá o zdraví a alternativní medicínu, a není si jistá, že změna prsou před menses, je správným projevem těla, zdravého těla.

Není výjimkou, kdy partneri u participantek ze starší věkové kategorie se domnívají, že partnerka menstruuje, a to na základě změny jednání, např. dle podrážděnosti. Ženy ze starší věkové kategorie se o menstruaci baví s kamarádkami, dcerami, sestrami, pokud by měly problém, pak s lékařem/kou či léčitelem/kou. Pro dívky z mladší věkové kategorie je naopak typické, že se baví o menstruaci téměř jen s vrstevnicemi, případně ještě matkami, či rodinou, pokud na to přijde řeč. Mluvit o menstruaci je jim však nepříjemné, a tedy se o tom nerady baví, přesto však mají přehled o tom, kolik dívek ze třídy již menstruuje.

„Já jsem, já jsem nemluvila, spíš voni si z toho dělaly srandu. Já jsem radši byla v pozadí.“ (Anička, 12 let)

„No, nechtěla. Já jsem si to nechtěla připomínat.“ (Anička, 12 let)

„Holky to pořád třeba jako by probíraly, prostě když to nějaká měla - ty krámy, tak prostě to probíraly.“ (Ema, 14 let)

Ema, která je z mladší věkové kategorie nejstarší a menstruuje nejdelší dobu, jak sama říká, nerada mluvila o menstruaci. V současné době jí to už nevadí. Když dívka začne menstruuovat, tak je to pro ni nová věc, kterou si po čase však zautomatizuje, zvykne si na to a nedělá jí už ani tak problém o menses mluvit.

„A mně to bylo něk jako ne moc příjemný, podle mě je to dost intimní věc.“ (Ema, 14 let)

„Ted' už mi je to něk jedno. Ted' už jsem se od nich votrkala.“ (Ema, 14 let)

„Ne, mně to je nepříjemný se o tom bavit.“ (Kačka, 12 let)

V drtivé většině tak dívky i ženy probírají záležitosti týkající se menstruace téměř jen se ženami, které danou zkušenost mají také. U žen ze starší věkové kategorie pak můžeme vidět, že občas o menstruaci hovoří i s partnery/manželi, a to zejména pokud to na nich partner pozná na základě jejich nálady. U dívek z mladší věkové kategorie můžeme pozorovat, že téměř výhradně, pokud už hovoří o menstruaci, tak pouze s ženami, nejčastěji se svými vrstevnicemi.

Menstruace může dokonce ovlivňovat organizování času ženy, a to nejen ve smyslu plánování, kdy si jít vyměnit hygienické potřeby.

„... třeba holky v práci, si pamatuju, že svoji dovolenou si plánovaly podle menstruace, jak jim vycházela, což jsem nepochopila.“ (Klára, 43 let)

„... *nechácala, v čem mají problém. Ale to mě jako zaráželo, to mě nikdy nenapadlo, podle menstruace si teda plánovat dovolenou.*“ (Klára, 43 let)

Přestože je Klára odpůrce tamponu a nosí je pouze velmi výjimečně, například pokud by chtěla jít plavat, nerozumí ženám, které si plánují čas dovolené dle menstruace, resp. dle toho, kdy ji nemají. Co je pro jednu ženu samozřejmostí, pro druhou může být nepochopitelné. Zde tedy můžeme vidět, že každá žena se ohledně menstruace zařizuje podle svého uvážení.

Ve studii Jackson and Falmagne se projevovala nelibost či snad stud dívek a žen používat přesné termíny pro označení menstruace, raději používaly termíny jako „TO“. Registrovaly i případ, kdy si dívky vytvořily jiný název pro vložky a tampony, protože se jim nechtělo vyslovovat jejich správný název (Jackson and Falmagne 2013, s. 390-391).

Menstruace, menses, měsíčky, krámy, mám své dny a „TO“ jsou pojmy, které participantky používají, když hovoří o periodě. Všechny dívky z mladší věkové kategorie používají dle jejich slov výraz krámy, což může odrážet jejich negativní postoj k menstruaci, která je otravuje. Také je možné, že má termín vytvářet zdání, že jsou nad věcí. Domnívám se, že se jedná o označení, které používají především mezi vrstevnicemi, protože přede mnou termín ani jednou nepoužily, mimo dotaz, jaké termíny používají, když hovoří o menstruaci. V kontrastu se ženami z vyšší věkové kategorie, žádná z dívek nepoužívá termín „mám své dny“. Dotazované tak neměly problém používat přesné označení jako v případě u Jackson a Falmagne. Termín „TO“ byl také používán, avšak nijak nadměrně.

„*Já říkám menstruace nebo menses, vobčas krámy, když chci bejt vulgární. Jinak normálně..nebo že mam své dny. Většinou ve společnosti, to je vždycky ženy mají své dny.*“ (Martina, 33 let)

„*No někdy používám krámy, někdy menses, někdy menstruace, někdy měsíčky.*“ (Ema, 14 let)

4.7 Příhody a nehody

Další sekcí jsou příhody a nehody, které participantky popsaly ve spojitosti s menstruací. Asi každá žena zná situaci, kdy vložka či tampon protečou, a na

oblečení se objeví skvrna od krve. Pocity, které danou situaci doprovází, jsou nepříjemné a zahrnují především stud a potupu. Žena je nešikovná a nedokázala sama ohlídat své tělo. Není důležité, zda se jedná o mladou dívku nebo zralou ženu, pokud se do této situace dostane, pak je to pro ni tak jako tak nepříjemné. Důležitý je vliv okolí. Sama před sebou by žena neměla důvod se nějak zvlášť stydět, ovšem pokud jsou přítomni nějakí druzí, pak už ano.

„... v práci jednou, že se mi to stalo, že mi to bylo nepříjemný, protože jsem umazala i židli, ale ... Ještě někde se mi to stalo? Vim, že jsem to tam umazala a že mi bylo strašně trapně. A teď kon nevím kde, ale určitě ještě někde na návštěvě to bylo. Že prostě jsem to necítila, že jako by...“ (Klára, 43)

„Je to trapas prostě, umažeš od krve, že jo někomu prostě to no. Je to takový nepříjemný no.“ (Klára, 43)

Martina vzpomíná na vtipný a trapný okamžik, kdy její šestiletá dcera pobavila celý vlak, když informovala o tom, že matka má menstruaci. Nejen, že je vtipné, že o tom ví a informuje šestileté dítě, ale i fakt, že se o tom veřejně informuje, přidává na legračnosti, kterou mohou doprovázet pocity trapnosti. Menstruace je brána spíše jako intimní záležitost, a pokud se o ní ženy baví, tak spíše diskrétně, než aby uvědomovaly celé okolí.

„Jednou jsme jely ve vlaku, to jí bylo to, já nevím to. Jela s náma babi a máma mi, babi povídala, jestli se pujdeme odpoledne koupat, bylo to v létě a malá povídala maminka se koupat nemůže, maminka má menstruaci na celej vlak (smích). Se tam všichni smáli, to jí bylo asi šest.“ (Martina, 33 let)

U Aničky, u které si maminka nepřeje, aby používala tampony, ale sama je používá, se projevila zvědavost, kdy sama provedla pokus, jak vlastně tampony fungují. Před matkou se styděla o tom hovořit. O čemž se ještě dále informovala u mě.

„Ale já jsem zkoušela, jaký to bude. Máma tampony používá. Já jsem si jeden vzala, takle jsem to rozbalila, dala jsem to do vody a nabobtnalo to za deset vteřin. Takže to bylo celkem zajímavý. Pak jsem to zmuchlala a vyhodila. Máma říkala, co to máš. Nic nic. Tak jsem prošla sprintem, aby to neviděla.“ (Anička, 12 let)

Téměř všechny příhody či nehody byly v daný moment spíše nepříjemné. Na některé se však participantky koukají s odstupem času pobaveně, jako třeba Martina.

„To mně se jednou, že jsem si ho vyndávala a utrhla se, utrh se mi ten.. Ta šňůrka a musel mi to vytahovat gynekolog, jo. To jsem jela tenkrát na pohotovost, protože to jsem říkala, nebudu si to nechávat moc dlouho, abych tam nedostala žádné záněti. Takže se mi tam musel chudák štourat, no.“ (Martina, 33 let)

4.8 Příprava na menstruaci a pravidelnost

Být vždy připravená na případný příchod menstruace, byla strategie všech participantek. Všechny s sebou nosí vždy v kabelce či tašce vložku nebo tampon dle preferencí. Důležité tedy je, nesehat a zajistit, aby menstruace nebyla veřejností odhalena. V případě, že jim tělo ohlašuje brzký příchod menses, případně jim to sdělí kalendář, tak často jdou zkontrolovat, zda mají doma hygienické pomůcky, aby se nestalo, že budou nepřipravené. Situaci vystihuje slovní spojení „kdyby náhodou“, které bylo ženami mnohokrát použito.

„Já nosim permanentně v kabelce, mam ho vždycky uhm mam tam takovej kalíšek a v tom nosim dva, tři tampóny a mam to v kabelce, prostě furt, aby kdyby náhodou.“ (Martina, 33 let)

„Vložku nosim vždycky v tašce. Mi jako máma připraví: „Dej si tu vložku.“ (...) Ale já si taky na to myslím. Já tam mam vždycky nějaký vložky, tak čtyři. Ale máma říkala: „To nestačí, vem si ještě jednu.“ Takže jako...“ (Anička, 12 let)

„Já je radši pořád nosim, kdyby náhodou.“ (Kačka, 12 let)

U některých tázaných participantek se projevila nepravidelnost cyklu, a to zejména u dívek z mladší věkové kategorie, kde je nepravidelnost poměrně častým jevem. Velmi zajímavá je pravidelnost v nepravidelnosti, kterou popisují hned dvě ženy, a to Martina a Ema.

„Protože si říkam, nikdy nevím, kdy to na mě přijde. Já mam to taky nepravidelně, třeba jednou za dva měsíce nebo jednou za měsíc.“ (Martina, 33 let)

„Vono je to teda střídavý, jeden měsíc je to tak, že mě to bolí všechno šíleně a mam to hodně a mam to dlouho a další měsíc to třeba přijde že vo tom ani nevím a mam to třeba čtyři, pět dnů. Jindy to mam třeba já nevím těch deset, dvanáct.“ (Martina, 33 let)

Martina si u svého cyklu všímá jisté pravidelnosti, jeden měsíc má problémy a menstruuje delší dobu, zatímco další měsíc krvácí bez těžkostí a kratší dobu a tak stále dokola. Ve výsledku však vnímá svou menstruaci jako nepravidelnou. Na základě medicínského diskurzu je totiž menstruace považována za záležitost, která přichází pravidelně každý měsíc a trvá zhruba stejný počet dnů.

Čtrnáctiletá Ema menstruovala pravidelně, ovšem dvakrát měsíčně. Danou situaci na přání matky řešila návštěvou léčitelky, která Emě doporučila přírodní léky na pravidelnost cyklu, který měl urovnat periodu na jedenkrát měsíčně.

„No já to mam, celkem jako jsem to měla divný, protože já teď beru na to prášky od léčitelky, protože vlastně já jsem to měla i dvakrát do měsíce.“ (Ema, 14 let)

Nepravidelná MS je u mladých dívek poměrně častým jevem. Nevýhodou nepravidelnosti, kdy navíc dívka na sobě nijak nepozná, že v následujících dnech začne menstruat, představuje nepříjemnou situaci. Situaci, na kterou se dívka nemůže připravit a nemá tak zcela pod kontrolou své tělo (Fingerson 2006, s. 18-19). Většina konverzačních partnerek si však vede menstruační kalendář, aby měly přehled, a případně věděly, kdy mají menstruaci očekávat. Pouze jedna participantka uvedla, že si datum menstruace nezaznamenává. Často se ukázaly používané aplikace do mobilního telefonu. Jednou takovou aplikací je například „Můj kalendář“, kam si uživatelka zaznamená první den menstruace, případně i den konce menstruace. Kalendář pak vypočítává, kdy pravděpodobně žena ovuluje a predikuje také data menstruací následujících. Žena pak má přehled, jak menstruovala, a jak je běžně dlouhý její cyklus. Je možné si ještě nastavit upozornění, které uživatelka dostane několik dní před menstruací.

„Tak já mám kalendář v mobilu, že mi to počítá, ale já to jako nějak nepoznam, nemam žádný jakoby, nemam žádný bolesti naštěstí.“ (Ema, 14 let)

„No, já teď jsem začala používat mobilní telefon, kde jsem si nainstalovala teda aplikaci uhm „Menstruační kalendář“ a jsem moc spokojená, protože mi to krásně připomene, ale zase je pravda, že mně to už potom signalizují ty moje prsa, že řeknu aha.“ (Monika, 45 let)

„... protože já jsem bordelář a nikam si to nezapisuju. Celej život si to nikam nezapisuju. A jsem ráda, že Eliška to nemá po mně teda, že ta si vede kalendář.“
(Klára, 43 let)

4.9 Postoj

Zajímavé jsou především změny postoje vůči menstruaci u Moniky a Kláry, které patří do vyšší věkové kategorie. Není zvláštní, že jimi zaujímaný postoj vůči MS v dívčím věku byl spíše negativní. Jako ostatně u všech dotazovaných žen. V současné době však zaujímají velmi pozitivní postoj vůči menstruaci jako takové, přestože některé jednotlivé záležitosti nevnímají úplně pozitivně. Menstruaci vnímají jako příležitost ženy se očistovat, což vidí jako výhodu oproti mužům, kteří takovou možnost nemají. Vyšší délka života je dle Kláry právě důsledkem čištění se těla skrze krvácení. Zdůrazňuje i důležitost menstruace, kvůli reprodukci.

„No takhle, jako někdo to vnímá jako hroznej voprúz, neřikam prostě. Uh, vnímam to, že to patří k ženě.“ (Klára, 43 let)

„... cítim se při tom nepříjemně, že jo, hormony se mnou cloumaj, takže jsem někdy protivná. Když hodně krvácim, tak prostě strach, abych někde neměla flek. Jo, abych někde neprotekla. Ale takhle, samozřejmě jsem vděčná za ní, že díky ní mám svoje děti. No a právě s tou léčitelkou jsem to jednou probírala a říkala, že my ženy můžeme bejt vděčný, že proto se dožíváme vyššího věku, protože naše tělo se samovolně každé měsíc čistí menstrua - tutim, tim že nám odchází prostě ta špinavá krev.“ (Klára, 43 let)

Typické bylo, že dívky z mladší věkové kategorie zpočátku vnímaly MS velmi negativně, jako přítěž. Pořád musí chodit na záchod, pořád se musí kontrolovat a na všechno myslet. S pobavením vzpomíná Ema na sebe před rokem, nedlouho potom, co začala menstruuovat.

„... ale jako třeba rok zpátky jsem uvažovala o tom, že v osmnácti bych si nechala vyndat vaječníky.“ (Ema, 14 let)

Po nějaké době se s tím však srovnají, a přestože z menses nejsou nadšené, přijaly ji jako fakt. Ať budou dělat, co budou, menstruace je bude stejně doprovázet. Díky zautomatizování a získání zkušeností ohledně MS se dívky stávají zběhlejší a sebejistější. Právě tuto zkušenost popisuje i Kačka, která v době rozhovoru menstruuovala teprve dvakrát.

„No, vnímám to jako docela dobrý, na to že je to nepříjemný, tak jsem z toho docela v pohodě. Prostě v pohodě, dostala jsem to, nic se neděje, stejně to zase odejde zase.“ (Kačka, 12 let)

„Jakože taky jsem si poprvý říkala, co to je, je to nějaký nepříjemný a tak, ale teď už to je v pohodě.“ (Ema, 14 let)

Přestože už má Anička menstruaci poměrně zažitou, a dle jejích slov už ji tak neprožívá, pak je pro ni nejpohodlnější, když začne menstruuovat doma a ne třeba ve škole nebo když je ve městě. Ideální je, když může celou dobu MS strávit doma. Participantka tak nejraději tráví čas po dobu menstruace doma, kde se cítí pohodlně a nemusí se tolik obávat odhalení. Vést menstruaci je v domácím prostředí tedy jednodušší a pohodlnější.

„Nejhorší je, když to dostaneš ve škole nebo někde v práci. To je nejhorší. Jako při hodině, najednou prostě je ti špatně, chceš aby učitelka zavolala domů.“ (Anička, 12 let)

„Teď je to vlastně je, bude docela dobrý, protože minule, to jsem zrovna měla tu kyčel pohmožděnou, nebo jsem byla nemocná, já jsem to zrovna dostala. To je vlastně nejlepší, když jsi doma a dostaneš to.“ (Anička, 12 let)

Většina dívek se tak cítí být kvůli menstruaci znevýhodněna oproti hochům (Fingerson 2006, s. 40). Téma znevýhodnění či nespravedlnosti ve smyslu, ženy musí menstruuovat a muži ne, se objevilo několikrát i v rámci provedených rozhovorů. Martina vnímá nespravedlnost ještě dále. Nutno však dodat, že je matkou samoživitelkou se dvěma dětmi.

„No každopádně chlapi to mají teda jednodušší v tom životě. A i prakticky, co dělání dětí, že oni si to odbydou a ženská všechno vodře.“ (Martina, 33 let)

„Tak jakoby není to podle mě moc fér, protože kluci jako nic takovýho nemaj.“ (Ema, 14 let)

Ženy/dívky někdy mohou využívat MS ve svůj prospěch, mohou ji využívat i jen jako výmluvu (Fingerson 2006, s. 135). Jedním z příkladů, které jsem identifikovala bylo vymlouvání se z tělocviku ve škole, kdy několik dívek uvedlo, že se na MS vymluvilo, aby nemusely cvičit nebo mohly zůstat doma. Ne vždy to bylo tak,

že by jim bylo špatně. Někdy se jim třeba jen nechtělo a menstruaci použily jako výmluvu.

„Dobrý je, že nemusím chodit do školy, jako když to mam hodně, tak řeknu mámě, že mi je špatně a druhý den nejdu do školy.“ (Anička, 12 let)

Různí se i vnímání a preference vůči tamponům a vložkám. Jiné hygienické pomůcky či metody během rozhovoru zmíněny nebyly. Monika a Klára, participantky starší čtyřiceti let vzpomínaly na vložky za minulého režimu. Jednalo se o buničinu potáhlou sítkou, která se umístila na kalhotky. Tyto vložky byly často nazývané jako „prkna“. Monika vyzdvihuje fakt, že v té době to bylo jednoduché, protože nebylo z čeho vybírat, byl totiž jen jeden druh vložek. V dnešní době je výběr tak veliký, že člověk neví, co si má vybrat. Klára naopak zdůrazňuje nepohodlnost vložek.

„No takže mami mi přinesla šílený prkenný vložky. No a pocitově, to si pamatuju, že když jsem si to teda dala, to byly ještě bez lepítek, jenom taková ta síťka, to bylo jak prkno mezi nohama. A že jsem si říkala, pak jsem musela vlastně jít pro oběd do kantýny, a vim, že jsem si říkala... Protože to byl pro mě strašnej zážitek. Já jsem si myslela, že to všichni na mně musí vidět, jo, protože to bylo tak nepříjemný ta vložka, že jsem fakt šla jak, kdybych tam měla prkno, prostě podle mě s nohama od sebe.“ (Klára, 43 let)

Diametrálně odlišné jsou i názory na tampony. Zatímco Martina v používání tamponů spatřuje hygienické a pohodlné řešení, které je vhodné i pro dívky, které začaly menstruuovat, Klára je zásadně proti tamponům, protože podle ní má krev stále z těla odtékat. Tampony neměla ráda již od mladého věku, a vlastně ani neví, zda nedělala chybu v zavádění tamponu, protože popisuje, že jí to nikdy nebylo příjemné a tampon jí vyklouzával. V utvrzení k odmítnutí tamponů jí přesvědčila léčitelka, která tak zde představovala dalšího školitele. Dalším aktérem, který zde však vystupuje je tělo ženy. Klářině tělu nebyly tampony příjemné, což se projevuje na výsledné artikulaci menstruace.

„No jenom že si myslím, že jsou určitě i pro ty menší děti, že je asi vhodnější používat ten tampon a hygieničtější než ty vložky. Vono je to hygieničtější, i pro ty menší děti jsou ty malinkatý a vono když se to často mění, častějš a nezapomíná se na to. Tak si myslím, že všichni můžou prostě dělat všechno, co je baví a vlastně ani

to koupání není v dnešní době problém s tím a ty vložky se vždycky tak hnusně schumcávají ty kalhotky a vono pak ti to teče, teče vedle a já hlavně nesnáším ten pocit, že z tebe prostě něco jo, že z tebe něco teče.“ (Martina, 33 let)

V Martinině případě je důležité, že nesnáší pocit, kdy z ní odtéká krev. Především z toho důvodu preferuje tampony, protože jsou pohodlné, a ani neví, že menstruaci má. Podobný důvod uvádí i čtrnáctiletá Ema, která se na přání matky snaží používat hlavně vložky, ale pokud sportuje, tak raději volí tampon, protože pak „nic“ necítí.

„To já jsem úplně z toho nervózní takle jak bejk, když vždycky musím mít tu vložku.“ (Martina, 33 let)

„A při nejbližší době vždycky hned, co si koupím (tampony) tak vyrvu (vložku) a zahodím a už jsem, už jsem prostě, protože to vlastně necejtíš vůbec nic a nevíš vlastně vůbec že...“ (Martina, 33 let)

Obě dvanáctileté participantky ještě nepoužívají tampony, kdy v jednom případě je to kvůli přání matky. Zajímavý je fakt, že obě dívky tvrdily, že vložky jsou pro ně pohodlným řešením, a to i přesto, že nemají možnost to s ničím jiným porovnat. Domnívám se, že to může být postoj, který dívky vytváří, aby vytvořily zdání, že jsou v dané oblasti zběhlé, a poukazují na to, že již nějaké zkušenosti mají (i když jen s vložkami).

„Já zase vložky..Pro mě jsou hrozně pohodlný.“ (Anička, 12 let)

Některé konverzační partnerky ze starší věkové kategorie hovořily i o menopauze, čímž navazovaly na ukončení období, kdy ženy menstrují. Každá však téma pojmla odlišně a zaměřila se na jiné aspekty, s jiným hodnotovým přístupem.

„Spíš dneska se zajímám i o to, protože už mi je čtyřicetpět, třeba i to, že pak jako žena přestanu menstruat jo, a co bude po tom.“ (Monika, 45 let)

„No, já se přiznám, že se na to moc netěším, protože to mam spojený spíš s tím, jako by co, protože se zajímám i něco jako by i o zdraví a vim, že plno žen, právě když přestávají menstruat, tak mají hodně problémů, zdravotních, psychických, jo třeba naberou, jo často je to spojený s tím, že jim třeba ženský orgány odeberou a takový. Myslim si, že jako v dnešní společnosti právě tohle, že se toho ženy bojí. Možná víc, než je zdrávo.“ (Monika, 45 let)

„Už se těším, až budu v přechodu už no. Děti už mam odbytý, tak už bych to mohla mít odbytý taky.“ (Martina, 33 let)

Zatímco Monika vnímá především obavy z toho, jaké změny při menopauze nastanou, a problematizuje tak otázku zdraví, Martina si nějaké zdravotní komplikace nepřipouští a na menopauzu se vyloženě těší, a to z toho důvodu, že ji ztotožňuje především s tím, že už nebude menstruuovat a ubydou jí tak starosti a strasti s tím spojené. V současné době Martina vnímá menstruaci jako pro ní zbytečnou, a to z toho důvodu, že již nechce mít více dětí. Martinin postoj je ovlivněný její matkou.

„... mamině bylo třiatřicet, když jí brali dělohu, od té doby má pokoj a říkála že, zaplat' pánbůh za ty dary teda. Takže se taky těším až už budu mít svoje...“ (Martina, 33 let)

4.10 Přerod v ženu

Menstruace je událostí, která je často brána jako velký mezník, kdy se dívka stává ženou, a to zejména z toho důvodu, že již může otěhotnět. Právě tento fakt byl ženami a dívkami vyzdvihován.

„No ty holky, srovnat se s timdle. Hormony se potom budou..Je to změna prostě no. Přechod děvčátka v ženu.“ (Martina, 33 let)

„Ale prostě věděla jsem, že začnu krvácet, že budu muset teda nosit vložku, a že vlastně jako by se ze mě stává ženská a můžu pak otěhotnět.“ (Kačka, 12 let)

Jedna participantka však vyzdvihuje ještě pocit sounáležitosti. Hrdost, že se stává ženou, že se připojuje k ostatním ženám, že se stává „dospělou“, a že s ní není nic v nepořádku. Monika však začala menstruuovat ve čtrnácti letech, kdy velká část jejích vrstevnic již menstruuovala, a proto se pravděpodobně těšila, až začne taky.

„I když při tom jsem jako by z druhý strany na to byla zase jako pyšná, protože jsem..mi přišlo, že jsem se zařadila už jako mezi ty ženy nebo jo, že se jako říká, že se stává z tebe žena, když začneš menstruuovat. No tak jako proto jsem, jako z druhý strany byla i jako pyšná, že už jsem se jako zařadila mezi ty ženy, tak no.“ (Monika, 45 let)

4.11 Zasvěcení

Uvedení dívky do světa menstruace je jistě důležitým momentem, kdy se dívce dostane nových informací. Jiná žena „předá“ své zkušenosti jiné ženě a stává se tak školitelkou. Participantky z vyšší věkové kategorie, mají všechny dceru/dcery, které zasvětily, a to různými způsoby.

„No když byla menší, tak jsem jí určitě koupila nějakou knížku, teď si nepamatuju, jak se jmenovala, kde to všechno bylo, aby jako se seznámila se svým tělem.“ (Klára, 43 let)

Monika zdůrazňuje, že se necítí, že by své dcery plně zasvětila. Shledávala, že měly dostatek informací z časopisů a školy, které měly již poměrně v brzkém věku. Jejich znalosti prý spíše jen doplnila.

„Tak asi ty svoje dcery, ale já si to fakt nepamatuju. To bych se měla zeptat asi jich. No, takže asi jsem jim určitě něco řekla, ale spíš to bylo, že uhm od malička měly vlastně k dispozici časopisy a věci, kde prostě tohleto se probíralo i s holčičkama úplně maličkýma, takže mi to možná ani nepřišlo, že by tyhle věci jako by nevěděly.“ (Monika, 45 let)

Objevily se i případy, kdy si konverzační partnerky vzpomněly, že zasvětily nějakou vrstevnici. Martina začala menstruuovat již v devíti letech, a proto sloužila jako informátorka pro spolužačky, které v jejím věku ještě nemenstruovaly, a dle jejích slov o menstruaci nevěděly nic nebo téměř nic, což ostatně ona sama také, než začala poprvé menstruuovat.

„... nějaký spolužačky, ty o tom taky třeba nic nevěděly, tak se mě ptaly uhm, jestli to bolí, jestli ti je špatně...“ (Martina, 33 let)

„No, nějakou kamarádku. Jí je devět, a prostě ona se o to teďka prostě hrozně zajímá, tak jsem jí to vysvětlila.“ (Kačka, 12 let)

Dívky z nižší věkové kategorie jsem se hypoteticky ptala, jestli by připravily na MS svou dceru, pokud by ji měly, a jak. Důraz kladly na to, že by to dceři řekly, ale co nejpozději, aby jí zbytečně nepřidělávaly starosti. Nejspíše by ji zasvětily až tehdy, když by dcera začala menstruuovat, a o informace od nich by stála. Dívky považovaly menstruaci za nepříjemnou a zatěžující událost, že by své potencionální dcery chtěly co nejdéle před tíhou menstruace ušetřit. Žádná tak neproblematizovala nepřipravenost, která může dívky postihnout, pokud o MS nic neví.

„Já nevím, já bych jí asi jakoby řekla, že až to dostane, tak ať hned přijde za mnou a já jí to řeknu a tak. Nebo ať si to najde na internetu nebo od kamarádek.“
(Ema, 14 let)

„Jenom když by se mi zeptala, jinak bych jí něco s tím nezatěžovala.“
(Kačka, 12 let)

4.12 Shrnutí výsledků

Na základě sebraných dat a jejich následné analýzy byly jmenovány určité propozice, které se podílejí na následné artikulaci menstruace a potažmo tak formují i feminní gender. Identifikovanými propozicemi byla například média, kam byl zařazen internet, televize, knihy a časopisy. Participantkám z vyšší věkové kategorie byla před první menstruací často překládána naučná kniha, která zde představovala důležitý zdroj informací o menstruaci. Ukázalo se, že magazíny pro participantky nepředstavují důležitý zdroj. V době, kdy byly konverzační partnerky ze starší věkové kategorie ve věku, kdy prvně menstruovaly, nevycházely žádné časopisy určené dívkám. Dívky z mladší věkové kategorie o časopisy jeví jen malý zájem. Televizní reklamy reprodukuje tabuizaci menstruace, ať už znázorňováním modré kapaliny místo autentické červené, a nebo sdělením, že díky jejich produktu nikdo nepozná, že žena menstruuje a i ona se tak bude cítit sebejistě, což posiluje přesvědčení, že menstruace je něco, co by se mělo skrývat.

Další propozici představuje dívčina matka, která je nejčastěji osobou, které se dívka jako první svěří, a která tak neposkytuje pouze informace o menstruaci jako takové, ale často i návod, jak samotnou MS vést. Výraznou roli v případě školitele dívek představují i vrstevnice, se kterými se dívky o menstruaci nejčastěji baví, porovnávají spolu zkušenosti a často si navzájem stěžují ohledně těžkostí, kterými během menstruace trpí. V jednom případě byla školitelem i léčitelka, která sloužila k utvrzení se participantčina názoru ohledně nepoužívání tamponů. Mezi informátory patří i základní škola, která dívky často informuje příliš pozdě, a která v kontextu menstruace klade velký důraz na to, aby dívkám vštíplila, že se díky MS stávají ženami, což s sebou nese novou zodpovědnost, protože již mohou otěhotnět a stát se matkami. Menstruace je zde prezentována především jako starost, a to zejména ve vztahu k reprodukci.

Do artikulací vstupuje i ženské tělo, což můžeme vidět například na indikátorech menstruace, které jsou u žen různé. Svou roli hraje i periodicitu menstruace, která představuje velký význam u dívek a žen, které menstrují nepravidelně a navíc na sobě nepoznají, že začnou menstruat. Nejsou pak schopné menstruaci předvídat a mohou být zaskočené a nepřipravené, když začnou krváčet. V důsledku toho mohou být i snadněji odhalené společnostmi, což následně produkuje pocity studu a ponížení.

Postoj vůči menstruaci je u dívek, které začnou menstruat, často velmi negativní, ale postupem času dochází ke zjemnění negativity a přijetí menstruace jako přirozené, avšak stále nepříjemné události. U žen z vyšší věkové kategorie se setkáváme jak s negativně laděným postojem, tak s pozitivně laděným postojem, kdy pozitivní postoj v případě bakalářské práce hraničil až s vděkem, jelikož zde byla menstruace považována za schopnost očišťování se těla, což má dle participantek pozitivní dopad na zdraví žen.

Změna režimu při menstruaci demonstruje další propozici. Změna se týkala vykonávaných či naopak nevykonávaných aktivit v období MS. Dívky a ženy se většinou v době menstruace distancují od plavání, a některé se snaží vyhnout se fyzicky náročným aktivitám, zatímco jiné jsou toho názoru, že menstruace by neměla představovat žádné omezení a žádné aktivity si proto neodpírají. V době menstruace se ženy podrobují větší hygieně. Názory na pohlavní styk při menstruaci byly zaznamenány jak pozitivní, tak negativní. Oblékání v době menstruace bylo často participantkami alespoň částečně přizpůsobeno. Na případu změny oblékání v důsledku MS, tak lze velmi jasně demonstrovat propozici, která přispívá k tvorbě genderu tím, že ovlivňuje stylizaci těla.

Co se týče mluvení o menstruaci, dívky zcela jednoznačně hovořily o menstruaci jen s dívkami. Obracely se tedy jen na osoby, které mají tu samou zkušenost. Dívky s vrstevnicemi často i porovnávaly, jaké změny na sobě pozorují a pociťují, čímž se ubezpečují v tom, že jimi pociťované změny jsou běžné. Z rozhovorů vyplývá, že dospělé ženy občas hovoří o menstruaci i se svými partnery, ale spíše jen povrchně a následkem toho, že partner upozorní na změnu jejich nálady a dovrtí se, že partnerka menstruuje nebo brzy bude.

Na tomto místě bych ještě ráda reflektovala mou roli v pozici tazatelky, především ve vztahu k dívkám z mladší věkové kategorie. Všechny tázané mladší

dívky využily prostoru rozhovoru, a v případě dotazů a nejasností se na mě, jako na osobu starší, a tedy dá se očekávat zkušenější, obrátily s důvěrou s otázkami ohledně menstruace a také antikoncepce. Má osoba tak zde vystupovala i v roli mentorky-školitelky. Fakt, že se na mě dívky obrátily s otázkami, považuji za velmi pozitivní, protože to značí, že jsem byla schopná získat si jejich důvěru, což mohlo, pozitivně ovlivnit sebraná data.

5 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo pokusit se nabídnout jiný způsob uvažování o genderové identitě prostřednictvím aplikování konceptu těla dle Bruno Latoura, který klade důraz na proces *to be affected with*, a ve kterém hrají důležitou roli propozice, což jsou činitelé, kteří ovlivňují, jak je určitý jev definován. Definování či pojetí jevu v celé jeho plastičnosti označuje Latour jako artikulaci. Přínos Latourova konceptu tkví v tom, že umožňuje překročit úskalí diskurzivního determinismu a zahrnuje do své definice aktéry, kteří zůstávají jinak často nepovšimnuti. Daný koncept byl v rámci empirické části aplikován na případ menstruace.

V teoretické části jsem vycházela z Judith Butler, která považuje pohlaví a gender, což je pro ni jedno a to samé, za výslednici kulturních sil (Butler 2014, s. 44). V rámci výzkumu bylo však v souladu s Latourovým konceptem identifikováno tělo, potažmo jeho projevy, jako jeden z činitelů, který ovlivňuje subjektivitu ženy a následnou artikulaci menstruace, která se v důsledku podílí na formování feminního genderu.

Každá žena zakouší menstruaci trochu jinak. Některá má velké bolesti, některá žádné. Některá má křeče v břiše, jinou bolí záda a další je na zvracení nebo se jí motá hlava. Některá žena na sobě pozná, že začne menstruat, jiná to pozná, až když právě začne. Klára tampony nepoužívá, protože jí jsou nepohodlné. Martina zase tampony považuje za nejpohodlnější, protože zavedený tampon nevnímá, a tím pádem má pocit, jako by právě ani nemenstruovala. Na těchto příkladech můžeme vidět, že těla participantek také představují propozici, která se podílí na artikulaci.

V empirické části se tedy podařilo na základě rozhovorů a jejich následné analýzy rozklíčovat celou řadu propozic, které ovlivňují artikulaci genderové identity ženy. Navíc se ukázalo, že je možné úspěšně aplikovat Latourův koncept těla na fyziologické procesy, jakým je třeba právě menstruace. Vhodné by bylo pokusit se tento princip aplikovat na celou řadu dalších jevů, což by mohlo přinést nové zajímavé poznatky, a zároveň ověřit na více případech, zda je Latourův koncept vhodným východiskem.

6 Seznam použité literatury

Literární zdroje:

BEAUVOIR, Simone de a Jan PATOČKA. *Druhé pohlaví: výbor*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1967. Malá moderní encyklopedie (Orbis).

BOBEL, Chris. *New blood: third-wave feminism and the politics of menstruation*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 2010. ISBN 0813547547.

MAYRING, Philipp. *Qualitative Content Analysis*. 2004 in FLICK, Uwe, Ernst von KARDORFF a Ines STEINKE. *A Companion to QUALITATIVE RESEARCH*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2004. ISBN 0761973745.

BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. Přeložila Jana JURÁŇOVÁ. Bratislava: Aspekt, 2014. Knižná edícia feministického kultúrneho časopisu Aspekt. ISBN 978-80-8151-028-1.

BUTLER, Judith. *Závažná těla: o materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. Limes (Karolinum). ISBN 978-80-246-3325-1.

FINGERSON, Laura. *Girls in power: gender, body, and menstruation in adolescence*. Albany: State University of New York Press, 2006. ISBN 079146900X.

FREIDENFELDS, Lara. *The modern period: menstruation in twentieth-century America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009. ISBN 978-0801892455.

JACKSON, Theresa E a Rachel Joffe FALMAGNE. Women wearing white: Discourses of menstruation and the experience of menarche. *Feminism & Psychology* [online]. 2013, 23 (3), 379-398 [cit. 2017-01-17]. ISSN 0959-3535. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0959353512473812>

LATOUR, Bruno. How to Talk About the Body? the Normative Dimension of Science Studies. *Body & Society* [online]. 2004, 10 (2-3), 205-229 [cit. 2016-10-12]. ISSN 1357-034x. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1357034X04042943>

LOCK, Margaret M. *Encounters with aging: mythologies of menopause in Japan and North America*. Berkeley: University of California Press, 1993. ISBN 0520082214.

USSHER, Jane M. *Managing the monstrous feminine: regulating the reproductive body*. New York: Routledge, 2006. ISBN 9780415328104.

Internetové zdroje:

Národní muzeum. Databáze novin a časopisů (1918-1989). [online] Praha: Národní muzeum [cit. 14.3. 2017] Dostupné z: [http://www.dvacatestoleti.eu/data/files/Databaze_novin_a_casopis%C5%AF_\(1918_-_1989\).pdf](http://www.dvacatestoleti.eu/data/files/Databaze_novin_a_casopis%C5%AF_(1918_-_1989).pdf)

MŠMT. 2009. Sexuální výchova- vybraná témata. [online] Praha: MŠMT [cit. 16.4. 2017] Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/8304_1_1/download/

7 RESUMÉ

The purpose of the bachelor thesis is an application of the body concept according to Bruno Latour in the case of menstruation. Menstruation has an impact on the subjectivity of women and take part in the construction of femininity. This concept is a possible alternative how to look on physiological processes, which are involved in the gender identity. The benefit of Latour's concept is an inclusion of factors, which are often overlooked or ignored and the result should be more complex. Data for the purpose of the bachelor thesis come from six semistructured interviews, which I have conducted. Data was analysed using qualitative content analysis. Result was the definition of the major factors, that take part in femininity. The body and displays of the body are one of the factors, which are involved in a construction of the gender identity and it overcomes the premise of discursive determinism.